

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Центральноукраїнський національний технічний університет

Економічний факультет
Кафедра історії, археології, інформаційної та архівної справи

«Допущено до захисту»
Завідувач кафедри ІАІАС,
доктор історичних наук,
професор

_____ Василь ОРЛИК
« _____ » _____ 2024 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
за першим (бакалаврським) рівнем вищої освіти

на тему:
«Тенденції соціологічних досліджень
ОУНБ імені Д. Чижевського (2023 -2015 рр.)»

Виконав: здобувач вищої освіти
VI курсу, групи ІС-20
ОПП «Інформаційна, бібліотечна
та архівна справа»
спеціальності 029 «Інформаційна
бібліотечна та архівна справа»
_____ ЄВТУШЕНКО Євген Олександрович
« _____ » _____ 2024 р.

Керівник роботи:
кандидат філологічних наук, доцент
_____ Людмила ГЛЄБОВА
« _____ » _____ 2024 р.

Рецензент:
к. пед. н., директор Кропивницького фахового
коледжу Приватного вищого навчального
закладу «Університет сучасних знань»
_____ Тетяна ШИШКІНА

ЗМІСТ

ВСТУП	
РОЗДІЛ I. ІСТОРИОГРАФІЯ, ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ	
1.1. Історіографія дослідження.....	
1.2. Джерельна база дослідження.....	
1.3. Методи дослідження.....	
РОЗДІЛ II. СКЛАД ТА СТРУКТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ СОЦІОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ОУНБ ІМЕНІ Д.І.ЧИЖЕВСЬКОГО	
2.1. Загальні особливості соціологічних досліджень бібліотек.....	
2.2. Основні вектори соціологічних досліджень бібліотеки за проблематикою..	
2.2.1. Соціологічні дослідження за проблематикою «Роль та місце бібліотеки в сучасних умовах».....	
2.2.2. Соціологічні дослідження за проблематикою «Вивчення інформаційних потреб, інтересів, запитів різних категорій користувачів».....	
2.2.3. Соціологічні дослідження за проблематикою «Формування, збереження, використання та відповідність читацьким запитам документних ресурсів бібліотек».....	
2.2.4. Соціологічні дослідження за проблематикою «Історія бібліотечної справи регіонів та окремих бібліотек».....	
2.2.5. Соціологічні дослідження за проблематикою «Автоматизація та інформатизація бібліотечних процесів».....	
2.2.6. Соціологічні дослідження за проблематикою «Бібліотечна професія»....	
РОЗДІЛ III. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СОЦІОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ОУНБ ІМЕНІ Д. ЧИЖЕВСЬКОГО (2023 -2015 РР.)	
3.1. Кількісний аналіз структурно-змістових особливостей соціологічних досліджень ОУНБ імені Д.І.Чижевського.....	
3.2. Проблеми та перспективи соціологічних досліджень у бібліотеках.....	
ВИСНОВКИ	
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ	
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Актуальність теми. У сучасному інформаційному суспільстві бібліотеки займають стратегічно важливе місце, виступаючи як центри інформації, культури та освіти.

Науково-дослідна робота бібліотек стосується обговорення та обміну ідеями, дослідженнями і знаннями у контексті бібліотекознавства та інформаційних наук. Вона включає різноманітні аспекти, такі як роль бібліотек у суспільстві, управління бібліотеками, інформаційні технології, бібліотечні послуги та підтримка наукових досліджень.

Соціологічні дослідження в бібліотечній сфері дозволяють зрозуміти, як користувачі сприймають бібліотечні послуги, їхні очікування та потреби, а також оцінити ефективність роботи бібліотек. Це, своєю чергою, сприяє удосконаленню надання послуг, покращенню комунікації з користувачами та адаптації до змінних умов інформаційного середовища.

Обласна універсальна наукова бібліотека імені Д.І. Чижевського (далі – ОУНБ) є одним з провідних науково-інформаційних центрів регіону. Протягом останнього десятиліття вона активно впроваджує нові технології, розвиває електронні ресурси та оновлює спектр своїх послуг відповідно до вимог часу. Соціологічні дослідження, проведені бібліотекою, відіграють ключову роль у визначенні напрямів розвитку та вдосконалення її діяльності.

Науково-дослідна діяльність бібліотек загалом та соціологічні дослідження зокрема були предметом вивчення у роботах дослідників В. Соколова, О. Василенка, Н. Єрмакіної, І. Лісової, Л. Любаренка, Ю. Новальської, Л. Прокопенка, Т. Швачки, О. Дьоміна та інші. Проте окремі аспекти соціологічних досліджень сучасної бібліотеки ще потребують вивчення, зазначимо також, що ще не були предметом вивчення соціологічні дослідження ОУНБ імені Д.І.Чижевського, відтак тема дослідження є актуальною.

Мета дослідження – проаналізувати склад, структуру, перспективи та тенденції соціологічних досліджень, проведених Обласною універсальною

науковою бібліотекою ім. Д.І. Чижевського в період з 2015 по 2023 роки, для виявлення їхнього впливу на розвиток бібліотечних послуг, задоволення потреб користувачів і інтеграцію нових технологій у бібліотечну практику.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі **завдання**:

1. Охарактеризувати історіографію, джерельну базу та методи дослідження.
2. Розглянути структуру, методи і методики, що використовуються в соціологічних дослідженнях, та їхню ефективність.
3. Проаналізувати основні напрями соціологічних досліджень бібліотеки у вказаний період.
4. Визначити основні тенденції та зміни в потребах і очікуваннях користувачів бібліотеки.
5. Оцінити вплив результатів соціологічних досліджень на розвиток бібліотечних послуг і впровадження нових технологій.
6. Розробити рекомендації щодо подальшого розвитку соціологічних досліджень в бібліотеці.

Об'єктом даного дослідження є соціологічні дослідження, проведені Обласною універсальною науковою бібліотекою ім. Д.І. Чижевського в 2015 – 2023 роках.

Предметом дослідження є результати, проблеми та тенденції соціологічних досліджень бібліотеки, а також їхній вплив на розвиток бібліотечних послуг і задоволення потреб користувачів.

Методи дослідження. У роботі використовуються такі методи дослідження:

- **Аналіз документів:** вивчення звітів, анкет, і наукових праць, що стосуються соціологічних досліджень бібліотеки.
- **Порівняльний аналіз:** порівняння результатів соціологічних досліджень, проведених у різні роки, для виявлення змін і тенденцій.

- **Інтерв'ювання:** проведення інтерв'ю з бібліотечними працівниками для отримання додаткової інформації про проведення і використання соціологічних досліджень.

Наукова новизна. Наукова новизна даного дослідження полягає в комплексному аналізі тенденцій соціологічних досліджень Обласної універсальної наукової бібліотеки ім. Д.І. Чижевського за дев'ятирічний період. У роботі досліджуються структурно-змістові особливості, проблеми та подальші перспективи соціологічних досліджень даної бібліотеки, їхній вплив на бібліотечні послуги та адаптацію до потреб користувачів. Це дозволяє визначити ефективність існуючих підходів і розробити рекомендації для покращення соціологічних досліджень у бібліотеках.

Практичне значення. Практичне значення роботи полягає у можливості застосування отриманих результатів для вдосконалення процесу соціологічних досліджень у бібліотеках, покращення якості надання послуг, а також у розробці стратегій розвитку бібліотек з урахуванням сучасних вимог і технологій.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури і джерел та додатків. У першому розділі представлено теоретичні основи соціологічних досліджень в бібліотеках. У другому розділі аналізуються результати соціологічних досліджень, проведених ОУНБ ім. Д.І. Чижевського у 2023 – 2015 роках. У третьому розділі висвітлюються тенденції розвитку соціологічних досліджень та розробляються рекомендації для їхнього вдосконалення. У висновках представлено основні результати дослідження.

РОЗДІЛ I

ІСТОРІОГРАФІЯ, ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Історіографія дослідження

Сучасні бібліотеки переживають суттєві трансформації, адаптуючись до нових цифрових, інформаційних, і соціокультурних викликів. Вони не лише зберігають і надають доступ до знань, але й активно впроваджують нові технології та підходи для підтримки освіти, наукових досліджень і громадського життя. Ці та подібні ключові аспекти сучасної бібліотечної справи знайшли відображення у працях О. Воскобойнікової-Гузевої [9; 8] та Л. Дубровіної [17].

Наразі бібліотечні установи активно розвиваються, поєднуючи традиційні функції з новітніми технологіями та соціальними ролями. Цифровізація, автоматизація, інтеграція з електронним урядуванням і впровадження інноваційних проєктів створюють нові можливості для користувачів і підвищують значення бібліотек у суспільстві – ці та інші питання розглядають дослідники В.Бондаренко [1], О.Василенко [6], Т.Гринчак [12], Г.Шемаєва [71], О.Онищенко [38], В.Копанєва [30], О.Мар'їна [32] та інші.

Новітні дослідження у бібліотечній галузі сприяють розвитку діяльності бібліотек в Україні, допомагають вдосконалювати бібліотечні послуги та розвивати бібліотечну справу відповідно до сучасних вимог та технологічних досягнень. Наприклад, особливості використання хмарних технологій для автоматизації бібліотечних процесів і надання доступу до ресурсів розглядають Орехова С., Линська С [39]. Дослідження ролі бібліотек в умовах збройної агресії знаходимо у працях Гули Р.В., Передерій І.Г., Сажко В.В. [13]. Аналізу тенденцій стандартизації в бібліотечній сфері присвячені наукові розвідки Василенко О. [4], Венідиктової А. [7], Яковенко О. [73],

Солоїденко Г. [62], Ніколаєва Д. [36]. Аналіз проблем комунікації в бібліотечних установах здійснюють Василенко О. [2] та Давидова І. [15].

Науково-дослідна робота бібліотек у нинішніх реаліях також перебуває у фокусі наукових досліджень, дослідник О. Дьомін зазначає, що «в останнє десятиліття ХХ ст. основний акцент робився на організаційних заходах, пов'язаних із науково-дослідною роботою. Брались до уваги, насамперед, проведені міжнародні та Всеукраїнські науково-практичні конференції, семінари, «круглі столи», підготовлені доповіді, видані збірки матеріалів конференцій та наукових праць. На перший план висувалось наукове обґрунтування перебудови структури підготовки національних бібліотечних кадрів, викладання професійних дисциплін. В кінці ХХ ст. відбулось розмежування функцій між науково-дослідною роботою і науково-методичною роботою. Тоді до другої перейшла більша частина заходів організаційного характеру» [19]. Така значима роль науково-дослідної роботи potwierджується, наприклад, і тим фактом, що основну частину засідання вченої ради Національної бібліотеки України імені В.І.Вернадського було присвячено розгляду стану виконання наукових досліджень підрозділами бібліотеки [34], принагідно зауважимо: «науковий доробок учених та фахівців НБУВ відповідає міжнародним стандартам і не має аналогів у світі» [61].

Історія вивчення науково-дослідної роботи бібліотек охоплює декілька етапів розвитку, кожен з яких відображає зміну ролі бібліотек у суспільстві, а також розвиток бібліотечної науки та інформаційних технологій. Виокремлюють наступні етапи науково-дослідної роботи бібліотек України: «1-й: початковий період (остання третина ХІХ – початок ХХ ст.), 2-й: організаційно-структурний (1920-ті – середина 1930-х рр.), 3-й: період занепаду науково-дослідної роботи (друга половина 1930-х – кінець 1950-х рр.), 4-й: організаційно-розбудовчий період піднесення та активізації науково-дослідної роботи (початок 1960-х – 1991 рр.), 5-й: реорганізаційно-модернізаційний період розвитку науково-дослідної роботи (1991- 2021 рр.)» [60].

Історія науково-дослідної роботи бібліотек відображає їхню еволюцію від зберігачів знань до активних учасників науково-дослідного процесу. Сучасні бібліотеки продовжують відігравати ключову роль у підтримці наукових досліджень, адаптуючись до нових технологій та змін у потребах користувачів.

Зазначимо принагідно, що сучасний період (21 століття) розвитку науково-дослідної роботи характеризується низкою особливостей. Сучасні бібліотеки активно займаються цифровізацією своїх колекцій, створенням цифрових репозиторіїв та електронних архів. Книгозбірні відіграють важливу роль у підтримці руху за відкритий доступ до наукової інформації, сприяючи публікації досліджень у відкритих журналах та репозиторіях. Сучасні бібліотеки займаються дослідженнями користувацької поведінки, щоб краще розуміти потреби своїх користувачів та адаптувати свої послуги. Бібліотеки також зосереджені на розвитку інформаційної грамотності серед користувачів, навчаючи їх ефективно шукати, оцінювати та використовувати інформацію. Сучасні наукові бібліотеки активно підтримують наукові дослідження через забезпечення доступу до необхідних ресурсів, управління даними досліджень та надання консультаційних послуг.

Науково-дослідну діяльність бібліотек вивчали дослідники і бібліотекознавці протягом історії. Серед них: В. Соколов [60; 61], О. Василенко [5], Н. Єрмакіна, І. Лісова, Л. Любаренко, Ю. Новальська, Л. Прокопенко, Т. Швачка [64], О. Дьомін [19] та інші.

Дослідники зазначають, що «найбільш поширеною формою науково-дослідної роботи протягом останніх двох періодів її розвитку залишаються соціологічні дослідження, які допомагають налагодити зворотний зв'язок з читачами, визначити місце бібліотеки в умовах інформатизації, потреби читачів в бібліотечних послугах та ін. Цей вид досліджень набуває все більшої популярності, так як дає можливість швидко отримати картину стану бібліотечних процесів і явищ, що вивчаються, визначити їх динаміку та тенденції подальшого розвитку» [60].

Соціологічні дослідження в бібліотеках стикаються з низкою проблем, пов'язаних із методологічною розробкою, обмеженістю ресурсів, проблемами вибірки, аналізом даних, низьким рівнем впровадження результатів, і етичними питаннями. Однак, використання сучасних технологій, міжнародне співробітництво, та адаптація методик можуть значно покращити якість і ефективність таких досліджень, забезпечуючи більш точне розуміння потреб користувачів і підвищуючи ефективність бібліотечних послуг.

«Соціологічні дослідження в ОУНБ України, у міських та районних книгозбірнях... розкрили та дозволили проаналізувати особливості потреб і запитів читацької аудиторії різних видів і типів бібліотек, мету відвідувань, інформаційні інтереси, уподобання користувачів; виявити проблеми відповідності інформаційних ресурсів книгозбірень запитам читачів, що дозволило передбачати та корегувати певні зміни у функціях бібліотек, визначати стратегію комплектування, розвиток інформаційних ресурсів, організацію нових структурних підрозділів, зміни у технологічних циклах, що сприяють удосконаленню традиційних та пошуку нових форм обслуговування читачів. Накопичений досвід вивчення читачів та його науковий аналіз обумовив необхідність виокремлення бібліотечного читачезнавства у самостійну наукову дисципліну, що було зумовлено певними традиціями та особливостями розвитку науково-дослідної роботи в бібліотеках; суспільною потребою в науковому пізнанні особи користувача та читацької діяльності в цілому... Дослідження питань формування та збереження бібліотечних фондів протягом всіх періодів розвитку бібліотечної справи займали провідне місце в науково-дослідній роботі. Поширеними були також дослідження, що торкалися питань функціонування електронних бібліотек та каталогізації електронних ресурсів» [60].

Науково-дослідна діяльність бібліотек загалом пройшла значний шлях еволюції, змінюючись від пасивного зберігання знань до активної участі у науково-дослідних процесах. Сучасні бібліотеки, адаптуючись до нових

технологій і зміни потреб користувачів, продовжують відігравати ключову роль у підтримці наукових досліджень.

«Позитивним є те, що дослідження бібліотек завершувалися не лише науковими звітами, а й підготовкою окремих видань, зокрема, збірників праць, колективних монографій, бібліографічних та методичних посібників; вдосконаленням картотек та каталогів; створенням віртуальних музеїв і виставок тощо. У період незалежності країни науково-дослідна робота бібліотек все більше набуває рис міждисциплінарного характеру, перетинаючи встановлені кордони між галузями знань, формуючи нові напрями наукових досліджень...Триває пошук якісних критеріїв та ознак оцінювання науково-дослідної роботи бібліотек. Отже ... бібліотеки ведуть науково-дослідну роботу, яка має, переважно, прикладний характер і спрямована на удосконалення діяльності як окремої бібліотеки, так і бібліотечної справи регіону (області) або мережі установ в цілому. В останній період все більше до цієї роботи залучаються, окрім обласних, районні, провідні міські та сільські книгозбірні» [60].

Еволюція науково-дослідної роботи бібліотек (у тому числі й соціологічних досліджень) відображає їхню трансформацію від зберігачів знань до активних учасників науково-дослідного процесу. Сучасні бібліотеки продовжують відігравати ключову роль у підтримці наукових досліджень, адаптуючись до нових технологій та змін у потребах користувачів. Цифровізація, інтеграція з науковими установами, та впровадження інноваційних технологій дозволяють бібліотекам залишатися важливими інструментами для наукового прогресу.

1.2. Джерельна база дослідження

Джерельна база для дослідження соціологічних аспектів діяльності бібліотек є широкою і багатогранною. Вона включає різноманітні ресурси, що надають як кількісну, так і якісну інформацію. Основні джерела можна класифікувати наступним чином:

1. Нормативно-правові акти в бібліотечній сфері регулюють діяльність бібліотек, визначають їхні функції, права та обов'язки, а також порядок надання бібліотечних послуг. Основні нормативно-правові акти, що ними керуються у своїй діяльності бібліотечні інформаційні установи:

Закон України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» - основний закон, який визначає правові основи діяльності бібліотек, їхні завдання та функції. У даному Законі України окреслено статус бібліотек та їхньої системи, названо права та обов'язки бібліотек і їх користувачів, наведено напрямки державної підтримки бібліотек, визначено порядок створення та зберігання бібліотечних фондів, надання бібліотечних послуг [43].

Закон України «Про культуру» регулює загальні питання культурної діяльності, включаючи бібліотеки як культурні заклади. Законом визначено принципи культурної політики, основні аспекти підтримки культурних закладів, обґрунтовано необхідність захисту культурної спадщини [48].

Закон України «Про інформацію» визначає правові засади інформаційної діяльності, доступу до інформації, її поширення та захисту. Законом визначено: права на інформацію та її захист, порядок доступу до публічної інформації, обмеження у використанні інформації [47].

Закон України «Про авторське право і суміжні права» регулює питання авторського права, що важливі для бібліотек при використанні, копіюванні та розповсюдженні інформаційних матеріалів. Закон регламентує: права авторів та власників суміжних прав, використання творів у бібліотечній діяльності, винятки та обмеження щодо використання авторських творів у бібліотеках.

Іншими значимими нормативними документами у сфері роботи бібліотек є, наприклад, такі:

Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг» [44].

Указ Президента України «Про заходи щодо розвитку національної складової глобальної інформаційної мережі Інтернет і забезпечення широкого доступу до цієї мережі в Україні» [45].

Закон України «Про інноваційну діяльність» [46].

Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» [49].

Закон України «Про Національну програму інформатизації» [50].

Закон України «Про обов'язковий примірник документів» [51].

Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018 – 2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації» [53].

Розпорядження кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії розвитку бібліотечної справи на період до 2025 року «Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України» [54].

Нормативно-правові акти в бібліотечній сфері України створюють правову основу для організації та функціонування бібліотек, забезпечують правовий захист бібліотечної діяльності та визначають права і обов'язки як бібліотек, так і користувачів. Дотримання цих актів сприяє ефективному управлінню бібліотечними установами, розвитку бібліотечної справи та підвищенню якості бібліотечних послуг.

2. Звіти та дослідження репрезентують результати опитувань та досліджень, проведених професіоналами ОУНБ імені Д. І. Чижевського.

До цієї групи джерел належать такі соціологічні дослідження:

2023 рік: «Читання як терапія для бібліотекарів під час війни; Бібліотека як центр підтримки внутрішньо переміщених осіб; Вивчення книжкових уподобань користувачів публічних бібліотек Кіровоградської області у період воєнного часу» (Додаток А).

2022 рік: «Технологічне оснащення бібліотек для впровадження сучасних електронних сервісів для користувачів; Ядро фонду публічних бібліотек територіальних громад Кіровоградської області; Роль бібліотеки в соціокультурному середовищі місцевої громади» (Додаток Б).

2021 рік: «Стан методичної служби в бібліотеках області: проблеми і перспективи; Вивчення обізнаності населення Кіровоградської області щодо особистості Василя Олександровича Сухомлинського та його спадщини;

Обслуговування користувачів у бібліотеці – що б хотілося змінити?;
Обізнаність населення Кіровоградської області з гендерної культури»
(Додаток В).

2020 рік: «Узагальнення даних відділів про наявність у фондах ОУНБ ім.
Д.І. Чижевського книг з дарчими написами та автографами».

2019 рік: «Публічна бібліотека в умовах ОТГ: реалії і перспективи» (За
матеріалами бібліотек області); Вивчення використання у бібліотеках області
краєзнавчої літератури, яка надійшла з обмінно-резервного фонду обласної
бібліотеки у 2016-2018 рр. в рамках «Обласної програми розвитку
книговидання та книгорозповсюдження на 2016-2020 роки».

2018 рік: «Читацькі запити людей літнього віку (За матеріалами
бібліотек області); Вивчення стану краєзнавчого інформаційного ресурсу та
його використання у центральних районних та міських бібліотеках
Кіровоградської області».

2017 рік: «Моніторинг соціологічної діяльності бібліотек
Кіровоградської області; Інформатизація сільських бібліотек Кіровоградської
області: перспективи розвитку».

2016 рік: «Вивчення використання краєзнавчої літератури у бібліотеках
області, придбаної за кошти департаменту культури, туризму та збереження
культурної спадщини облдержадміністрації, видання 2013 – 2015 років».

2015 рік: «Місце бібліотек в житті мешканців регіону; Бібліотеки області
та електронне урядування; Про підвищення іміджу бібліотеки через рекламу».

3. Аналітичні довідки (як внутрішні, так і зовнішні) про проведені
бібліотекою соціологічні дослідження, огляди науково-дослідної роботи та ін.

У 2017 році фахівцями науково-методичного відділу ОУНБ імені
Д.І.Чижевського була укладена «Аналітична довідка про соціологічні
дослідження Кіровоградської обласної універсальної наукової бібліотеки ім.
Д.І.Чижевського (2011 – 2015 роки)», у якій розглянуто соціологічні
дослідження, проведені Кіровоградською обласною універсальною науковою
бібліотекою ім. Д.І. Чижевського у період з 2011 по 2015 роки. З'ясовано, що

проведені дослідження дозволили глибше зрозуміти потреби користувачів, оцінити ефективність бібліотечних послуг та розробити заходи для їх покращення. Завдяки цьому бібліотека змогла значно підвищити якість обслуговування, адаптувати свою діяльність до змінних умов та зміцнити свою роль у житті місцевої громади. Наприклад, працівниками Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого готуються аналітичні довідки «Науково-дослідна робота національних, обласних та інших бібліотек України у ...році», створюються інформаційно-аналітичні бюлетені «Соціологічні дослідження в бібліотеках» [64], що є вагомим джерелом пропонованого кваліфікаційного дослідження.

У соціальних медіа та на онлайн-платформах також знаходимо необхідну у контексті кваліфікаційної роботи інформацію, іншими джерелами дослідження є конференції та семінари, де, у тому числі, оприлюднюються результати науково-дослідної роботи бібліотек. Наприклад, такими платформами є Всеукраїнські бібліотечні форуми, бібліотечні вебінари тощо. На сторінках фахових періодичних видань знаходимо обговорення новітніх досліджень, вони забезпечують обмін досвідом між професіоналами. Таким виданням, де серед іншого публікуються і статті про результати соціологічних досліджень ОУНБ імені Д.І.Чижевського є фахове видання «Бібліотечна орбіта Кіровоградщини» [37].

Вивчення соціологічних аспектів діяльності бібліотек вимагає використання широкої джерельної бази, що включає як теоретичні, так і емпіричні дані. Ці джерела надають всебічну інформацію, необхідну для комплексного аналізу та розробки стратегій розвитку бібліотечних послуг.

1.3. Методи дослідження

Вивчення діяльності бібліотек здійснюється за допомогою різноманітних методів, що дозволяють отримати всебічну інформацію про різні аспекти їх роботи. Ось основні методи, що використовуються для

вивчення діяльності бібліотек загалом та науково-дослідної діяльності книгозбірень зокрема.

Перша група методів – кількісні.

Статистичний аналіз – збір та аналіз числових даних про діяльність бібліотек, таких як кількість відвідувачів, кількість виданих книг, кількість проведених заходів тощо. Його інструменти: анкети, опитувальники, звіти про діяльність бібліотек. Метод застосовується для виявлення тенденцій та динаміки у використанні бібліотечних послуг. Статистичний аналіз було використано у пропонованій кваліфікаційній роботі з метою вивчення структури та змістового наповнення соціологічних досліджень ОУНБ імені Д. І. Чижевського.

Бібліометричний аналіз – вивчення публікаційної активності та використання наукових ресурсів. Його інструменти: аналіз цитувань, індекси цитування, показники впливовості журналів. Метод застосовується для оцінки впливу наукових робіт та бібліотечних фондів.

Друга група – якісні методи. До них належить насамперед інтерв'ю – проведення глибоких розмов з користувачами, бібліотекарями та іншими зацікавленими сторонами. Умовно інтерв'ю поділяють на структуровані, напівструктуровані та неструктуровані. Метод застосовується для отримання детальної інформації про потреби користувачів, їх досвід взаємодії з бібліотекою. Під час проведення соціологічних досліджень саме інтерв'ювання є досить поширеним методом виявлення читацьких вподобань користувачів, їх думки щодо певних тенденцій розвитку бібліотек регіону тощо.

Метод фокус-груп полягає у обговоренні певного питання, проблеми у невеликих групах для отримання колективних думок та ідей. Для методу характерна модерація обговорень, запис та аналіз дискусій. Метод застосовується для виявлення проблем та пропозицій щодо покращення бібліотечних послуг.

Спостереження – непряме спостереження за поведінкою користувачів у бібліотеці. У процесі спостереження використовують нотатки, відеозаписи, анкети для спостереження. Спостереження дозволяє здійснити аналіз користувацької поведінки та взаємодії з бібліотечними ресурсами.

З метою вивчення діяльності бібліотек використовується такий науковий метод, як анкетування – це проведення опитувань серед користувачів для отримання кількісних та якісних даних. Для проведення анкетування застосовують анкети у традиційній паперовій та електронній формі, що наразі набуває усе більшої популярності. Під час проведення соціологічних досліджень у бібліотеці анкетування забезпечує збір інформації про задоволеність користувачів, їхні потреби та пропозиції.

Глибокий аналіз конкретних випадків або ситуацій в діяльності бібліотек збезпечується з використанням методу кейс-стаді. Як інструменти при цьому використовуються інтерв'ю, документи, спостереження. Метод забезпечує вивчення успішних практик або вирішення проблеми.

У нинішніх реаліях та у контексті заявленого дослідження вагомим є метод аналізу веб-аналітики, що являє собою збір та аналіз даних про відвідування бібліотечних веб-сайтів. Мета його застосування – вивчення онлайн-активності користувачів, популярності електронних ресурсів.

Із соціологічними дослідженнями ОУНБ імені Д. І. Чижевського можна ознайомитися у вільному доступі, тому вивчення звітів (метод аналізу документів) здійснюємо з використанням методу аналізу даних соціальних медіа. Він полягає у вивченні взаємодії користувачів з бібліотекою через соціальні медіа шляхом моніторингу соціальних медіа, аналізу контенту. Метод використовується для оцінки популярності бібліотеки в соціальних мережах, вивчення зворотного зв'язку з користувачем.

З метою порівняння результатів соціологічних досліджень, проведених у різні роки, для виявлення змін і тенденцій у роботі використано метод порівняльного аналізу.

Комбінування різних методів дозволяє отримати повну картину діяльності бібліотеки, виявити її сильні та слабкі сторони, зрозуміти потреби користувачів та розробити ефективні стратегії для покращення послуг.

Таким чином, сучасні бібліотеки переживають суттєві трансформації, адаптуючись до нових цифрових, інформаційних, і соціокультурних викликів. Вони не лише зберігають і надають доступ до знань, але й активно впроваджують нові технології та підходи для підтримки освіти, наукових досліджень і громадського життя. Ці та подібні ключові аспекти сучасної бібліотечної справи вивчають дослідники О. Воскобойнікова-Гузєва та Л. Дубровіна, В.Бондаренко, О.Василенко, Т.Гринчак, Г.Шемаєва, О.Онищенко, В.Копанєвої, О.Мар'їної та інших.

Науково-дослідну діяльність бібліотек вивчали такі дослідники: В. Соколов, О. Василенко, Н. Єрмакіна, І. Лісова, Л. Любаренко, Ю. Новальська, Л. Прокопенко, Т. Швачка, О. Дьомін та інші. Проте, незважаючи на це, окремі аспекти соціологічних досліджень сучасних бібліотек залишаються недостатньо дослідженими. Зокрема, ще не проводилося систематичне вивчення соціологічних досліджень ОУНБ ім. Д.І. Чижевського, що підкреслює актуальність обраної теми.

Вивчення соціологічних аспектів діяльності бібліотек потребує використання широкої джерельної бази, основні джерела дослідження можна класифікувати наступним чином:

1. Нормативно-правові акти в бібліотечній сфері регулюють діяльність бібліотек, визначають їхні функції, права та обов'язки, а також порядок надання бібліотечних послуг. Основні нормативно-правові акти, що ними керуються у своїй діяльності бібліотечні інформаційні установи: Закон України «Про бібліотеки і бібліотечну справу», Закон України «Про культуру», Закон України «Про інформацію», Закон України «Про авторське право і суміжні права», Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг», Указ Президента України «Про заходи щодо

розвитку національної складової глобальної інформаційної мережі Інтернет і забезпечення широкого доступу до цієї мережі в Україні», Закон України «Про інноваційну діяльність», Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність», Закон України «Про Національну програму інформатизації», Закон України «Про обов'язковий примірник документів», Розпорядження кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії розвитку бібліотечної справи на період до 2025 року «Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України» та ін.

2. Звіти та дослідження репрезентують результати опитувань та досліджень, проведених професіоналами ОУНБ імені Д. І. Чижевського.

До цієї групи джерел належать такі соціологічні дослідження: «Читання як терапія для бібліотекарів під час війни»; «Бібліотека як центр підтримки внутрішньо переміщених осіб»; «Вивчення книжкових уподобань користувачів публічних бібліотек Кіровоградської області у період воєнного часу», «Технологічне оснащення бібліотек для впровадження сучасних електронних сервісів для користувачів»; «Ядро фонду публічних бібліотек територіальних громад Кіровоградської області»; «Роль бібліотеки в соціокультурному середовищі місцевої громади» та ін.

3. Аналітичні довідки (як внутрішні, так і зовнішні) про проведені бібліотекою соціологічні дослідження, огляди науково-дослідної роботи та ін.

У соціальних медіа та на онлайн-платформах також знаходимо необхідну у контексті кваліфікаційної роботи інформацію, іншими джерелами дослідження є матеріали конференцій та семінарів, де, у тому числі, оприлюднюються результати науково-дослідної роботи бібліотек.

У роботі використовуються такі методи дослідження: аналіз документів, порівняльний аналіз, статистичний аналіз, інтерв'ювання, спостереження тощо.

Застосування різноманітних методів дослідження забезпечує всебічний аналіз діяльності бібліотеки, допомагає виявити її переваги та недоліки, розкрити потреби користувачів, а також розробити дієві стратегії для покращення надання послуг.

РОЗДІЛ II

СКЛАД ТА СТРУКТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ СОЦІОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ОУНБ ІМЕНІ Д.І.ЧИЖЕВСЬКОГО

2.1. Загальні особливості соціологічних досліджень бібліотек

Соціологічні дослідження бібліотек спрямовані на вивчення взаємодії користувачів з бібліотеками, оцінку ефективності бібліотечних послуг, аналіз інформаційних потреб та інших соціальних аспектів діяльності бібліотек. Виокремлюють такі основні напрямки соціологічних досліджень бібліотек:

Вивчення інформаційних потреб користувачів – це виявлення потреб різних категорій користувачів у інформаційних ресурсах та послугах шляхом опитування, інтерв'ювання, з використанням методу фокус-групи.

Оцінка задоволеності користувачів бібліотечними послугами полягає в оцінці рівня задоволеності користувачів якістю послуг, доступністю ресурсів, обслуговуванням тощо. Основні методи проведення: анкетування, опитування, аналіз відгуків.

Аналіз користувацької поведінки – його мета – вивчення поведінки користувачів при пошуку та використанні інформації, їх взаємодії з бібліотечними ресурсами. Основні методи проведення: спостереження, веб-аналітика, аналіз журналів використання ресурсів.

Вивчення соціального впливу бібліотек – здійснюється оцінка впливу бібліотек на громаду, їх роль у культурному, освітньому та соціальному житті. Вивчення соціального впливу бібліотек здійснюється з використанням наступних методів: інтерв'ю, фокус-групи, аналіз даних про участь у бібліотечних заходах.

Оцінка ефективності бібліотечних програм та проектів – має на меті виявлення ефективності різних бібліотечних програм та проектів, їх впливу на користувачів. Оцінка результатів, опитування учасників, аналіз статистичних даних – основні методи здійснення соціологічних опитувань даного спрямування.

Методами соціологічних досліджень бібліотек є опитування та анкети (збір даних від великої кількості респондентів за допомогою анкет або онлайн-опитувань), інтерв'ю (глибинне вивчення думок та вражень користувачів або працівників бібліотек через особисті або телефонні інтерв'ю), фокус-групи (організація групових дискусій з певною категорією користувачів для обговорення конкретних питань або проблем), спостереження (непряме спостереження за поведінкою користувачів у бібліотеці з метою виявлення моделей поведінки та взаємодії з ресурсами), аналіз вторинних даних (використання вже існуючих даних, таких як бібліотечна статистика, звіти, бібліографічні дані для проведення дослідження), веб-аналітика (аналіз даних про відвідуваність бібліотечних веб-сайтів, використання онлайн-ресурсів та цифрових послуг).

ОУНБ імені Дмитра Чижевського застосовувала комбінований підхід у соціологічних дослідженнях, що включає анкетування, опитування, фокус-групи та аналіз документів. Це дозволило отримати більш комплексну картину потреб і очікувань користувачів. Дослідження показали значимість бібліотечних послуг для місцевого населення, підтвердивши роль бібліотеки як важливого елемента соціальної інфраструктури. Соціальні ефекти від діяльності бібліотеки оцінювалися за допомогою індикаторів, таких як рівень задоволеності користувачів, частота відвідувань та участь у заходах. Протягом досліджуваного періоду бібліотека адаптувала свої методи збору даних, включаючи використання онлайн-опитувань та анкет, що дозволило залучити ширше коло респондентів та знизити витрати на проведення досліджень.

Соціологічні дослідження бібліотек дозволяють глибше зрозуміти потреби та поведінку користувачів, оцінити ефективність бібліотечних послуг та розробити стратегії для їх покращення. Використання різноманітних методів дослідження та аналіз сучасних тенденцій забезпечують комплексний підхід до вивчення соціальних аспектів діяльності бібліотек.

Соціологічні дослідження звичайно мають типову структуру.

Основні етапи та компоненти структури соціологічних досліджень традиційно є такою:

1. Вступна частина

1.1. Постановка проблеми – формулювання основної проблеми, яку планується вивчити.

1.2. Мета та завдання дослідження – визначення загальної мети дослідження та конкретних завдань, що необхідно вирішити.

1.3. Актуальність дослідження – обґрунтування важливості та своєчасності досліджуваної проблеми.

1.4. Об'єкт і предмет дослідження – визначення загального об'єкта дослідження та конкретного аспекту (предмета), який буде вивчатися.

2. Теоретична частина

2.1. Огляд літератури – аналіз наукових джерел, що стосуються теми дослідження.

2.2. Теоретичні основи дослідження – визначення теоретичних концепцій та підходів, які використовуються в дослідженні.

3. Методична частина

3.1. Методологія дослідження – опис методологічних підходів, обґрунтування вибору методів дослідження.

3.2. Методи збору даних – опис конкретних методів, які будуть використовуватися для збору даних.

3.3. Вибірка дослідження – опис вибіркової сукупності, способу її формування та обсягу вибірки.

4. Емпірична частина

4.1. Збір даних – процес проведення дослідження та збору даних.

4.2. Аналіз даних – опис методів аналізу даних та основних результатів.

5. Інтерпретація результатів

5.1. Обговорення результатів – інтерпретація отриманих результатів, порівняння їх з попередніми дослідженнями.

5.2. Висновки – формулювання основних висновків на основі результатів дослідження.

6. Рекомендації – практичні рекомендації для покращення бібліотечних послуг на основі результатів дослідження.

7. Додатки – додаткові матеріали, що ілюструють або доповнюють основний текст дослідження.

8. Список літератури – перелік використаних джерел.

Соціологічні дослідження, проведені фахівцями науково-методичного відділу Обласної універсальної наукової бібліотеки імені Дмитра Чижевського так само мають чітку структуру, яка в цілому відповідає типовій структурі соціологічного дослідження:

«1. Проблемна ситуація.

2. Мета дослідження.

3. Завдання дослідження.

4. Методика дослідження.

5. Висновки.

6. Рекомендації» (Додатки А - В).

Така усталеність структури забезпечує систематичність та організованість процесу дослідження. Зауважимо, проте, що відсутність у структурі переважної більшості соціологічних досліджень таких елементів, як, наприклад, додатки, на нашу думку, компенсується наявними у тестах досліджень рисунками та таблицями, що сприяють наочному представленню опрацьованих матеріалів. Звичайно, у структурі окремих соціологічних досліджень – 6 документів («Інформатизація сільських бібліотек Кіровоградської області: перспективи розвитку»; «Вивчення використання краєзнавчої літератури у бібліотеках області, придбаної за кошти департаменту культури, туризму та збереження культурної спадщини облдержадміністрації, видання 2013 – 2015 років»; «Місце бібліотек в житті мешканців регіону»; «Бібліотеки області та електронне урядування»; «Про

підвищення іміджу бібліотеки через рекламу») – додатки є закономірною їх частиною.

Особливістю соціологічних досліджень, виконаних на базі ОУНБ імені Дмитра Чижевського, є відсутність списків використаних джерел та літератури, проте така особливість, на наше переконання, зумовлена почасти їх тематикою та прикладним характером. Переважну більшість соціологічних досліджень та аналітичних довідок Обласної універсальної наукової бібліотеки імені Дмитра Чижевського (20 із 22 документів) було підготовлено головним бібліотекарем науково-методичного відділу Марією Охріменко, одне дослідження – «Обізнаність населення Кіровоградської області з гендерної культури» – проведене Марією Охріменко та Ганною Русіною, головним бібліотекарем відділу обслуговування користувачів; ще одне дослідження – «Узагальнення даних відділів про наявність у фондах ОУНБ ім. Д.І. Чижевського книг з дарчими написами та автографами» (2020 рік) – містить інформацію від завідувачів декількох відділів бібліотеки.

2.2. Основні вектори соціологічних досліджень бібліотеки за проблематикою

На думку дослідника Соколова В. Ю, «більшість досліджень у бібліотеках можна умовно розподілити за такою проблематикою: • вивчення ролі та місця бібліотеки в сучасних умовах; • вдосконалення організації, змісту та форм бібліотечного обслуговування користувачів; • характеристика інформаційних потреб, інтересів, запитів різних категорій користувачів; • дослідження формування, збереження, використання та відповідності документних ресурсів бібліотек читацьким запитам; • висвітлення історії бібліотечної справи регіону (області) або окремої бібліотеки; • пошуки шляхів впровадження, оптимізації технологічних засобів та інформатизації бібліотечних процесів; • з'ясування механізмів і форм підвищення рівня кваліфікації бібліотечних працівників; • розкриття питань розвитку бібліотечного менеджменту і маркетингу, економіки бібліотечної діяльності, організації та управління роботою книгозбірень; • аналіз механізмів

впровадження в бібліотеках інноваційних форм роботи та нових технологій» [60].

Близьким семантично до наведеного поділу соціологічних досліджень бібліотек за проблематикою є їх групування за такими трьома напрямками: «1-й, – вивчення, аналіз та характеристика соціально-культурних умов і факторів, що впливають на роботу книгозбірні й спонукають до необхідності здійснення певних змін (у т.ч. – дослідження внутрішнього середовища бібліотеки, умов і факторів, що перешкоджають або сприяють розвитку її діяльності); 2-й, – аналіз результатів та ефективності роботи бібліотеки (досить часто розвиток науково-дослідної роботи бібліотек починається з вивчення та висвітлення історії становлення певної книгозбірні або характеристики розвитку бібліотечної справи певної місцевості (міста, району, регіону), що нерідко стає окремим напрямом науково-дослідної роботи; 3-й, – дослідження інноваційного потенціалу книгозбірні та бібліотечної справи міста, району, регіону та країни в цілому, що дозволяє виявити певні прогресивні досягнення та розробки для запозичень, встановити нові галузеві напрями діяльності та наукових розробок, виявляти перспективних бібліотечних фахівців, шляхи удосконалення професійних зв'язків бібліотеки тощо» [60].

Як бачимо, соціологічні дослідження у бібліотеках можна умовно розподілити за проблематикою (тематикою) на різну кількість груп відповідно до обраної класифікації. У нашій роботі зупинимося на поділі, запропонованому працівниками науково-дослідного відділу Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого: «Традиційно всі дослідження розподіляються за такими напрямками:

1. Роль та місце бібліотеки в сучасних умовах.
2. Вивчення інформаційних потреб, інтересів, запитів різних категорій користувачів.
3. Формування, збереження, використання та відповідність читацьким запитам документних ресурсів бібліотек.
4. Історія бібліотечної справи регіонів та окремих бібліотек.

5. Автоматизація та інформатизація бібліотечних процесів.
6. Бібліотечна професія» [66].

Погрупуємо соціологічні дослідження ОУНБ імені Д. Чижевського (2023 – 2015 рр.) за названими вище напрямками:

2.2.1. Соціологічні дослідження за проблематикою «Роль та місце бібліотеки в сучасних умовах»

До соціологічних досліджень ОУНБ імені Д. Чижевського (2023 – 2015 рр.), головною темою (проблемою) яких є «Роль та місце бібліотеки в сучасних умовах» відносимо:

«Бібліотека як центр підтримки внутрішньо переміщених осіб» (2023 рік). Бібліотеки відіграють важливу роль у підтримці внутрішньо переміщених осіб (ВПО), забезпечуючи доступ до інформації, ресурсів та послуг, що сприяють їх інтеграції в нові громади. Бібліотеки виступають як безпечні простори, де ВПО можуть отримати доступ до необхідної інформації про соціальні, правові та медичні послуги. Вони слугують центрами соціальної інтеграції, де ВПО можуть знайти підтримку, спілкування та встановити нові соціальні зв'язки. Бібліотеки співпрацюють з неурядовими організаціями, волонтерами та державними установами для координації допомоги ВПО. Вони організують спільні заходи, такі як ярмарки вакансій, семінари та культурні заходи, що сприяють інтеграції ВПО у громаду. Бібліотеки як центри підтримки ВПО сприяють їх успішній інтеграції, надаючи доступ до важливих ресурсів та послуг. Вони допомагають ВПО відчувати себе частиною громади, сприяючи їх соціальній та психологічній адаптації.

«Роль бібліотеки в соціокультурному середовищі місцевої громади» (2022 рік). Бібліотеки є важливими осередками соціокультурного життя місцевих громад. Вони забезпечують доступ до знань, сприяють культурному розвитку та соціальній інтеграції, виконуючи роль інтелектуальних і культурних центрів.

Освітня функція бібліотек полягає в тому, що вони надають доступ до різноманітних інформаційних ресурсів, включаючи книги, періодику,

електронні бази даних та інтернет; організують освітні програми, лекції, семінари та майстер-класи, що сприяють підвищенню рівня знань і компетенцій місцевих жителів, дитячі програми та заходи сприяють ранньому розвитку дітей та формуванню у них інтересу до читання і навчання.

Культурна функція бібліотек виявляється у тому, що вони виступають як центри культурного життя, де проводяться літературні вечори, виставки, театральні постановки, кінопокази та інші культурні заходи; сприяють збереженню і популяризації місцевої культурної спадщини, організуючи заходи з участю місцевих митців, письменників та істориків; підтримують культурне різноманіття, пропонуючи ресурси та заходи, що відображають різні культури і традиції.

Соціальна функція бібліотек полягає в тому, що вони є безпечними і доступними просторами для всіх членів громади, незалежно від віку, соціального статусу чи інтересів; сприяють соціальній інтеграції, надаючи можливість для спілкування, обміну досвідом і підтримки соціальних зв'язків; підтримують соціально вразливі групи, такі як пенсіонери, молодь, люди з обмеженими можливостями та внутрішньо переміщені особи, надаючи їм доступ до інформаційних ресурсів, освітніх та культурних програм.

Інноваційна діяльність реалізується у тому, що бібліотеки активно впроваджують нові технології, надаючи доступ до електронних книг, мультимедійних ресурсів та онлайн-курсів; сприяють розвитку цифрової грамотності, організуючи навчання з використання комп'ютерів, інтернету та мобільних пристроїв; стають платформами для реалізації інноваційних проектів, що об'єднують різні сегменти громади та сприяють їхньому розвитку.

Бібліотеки відіграють важливу роль у соціокультурному середовищі місцевої громади, забезпечуючи доступ до знань, сприяючи культурному розвитку та соціальній інтеграції. Вони є невід'ємною частиною громади, підтримуючи її членів у різних аспектах їхнього життя і діяльності.

До даного змістового напрямку зараховуємо умовно також два інформаційно-аналітичні документи («Аналітична довідка про соціологічні дослідження Кіровоградської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. Д.І.Чижевського (2011-2015 роки)» (2017 рік) «Моніторинг соціологічної діяльності бібліотек Кіровоградської області» (2017 рік) представлені на веб-сайті ОУНБ імені Дмитра Чижевського [37] у масиві соціологічних досліджень. Моніторинг соціологічної діяльності бібліотек є важливим інструментом для оцінки їхньої ефективності та виявлення потреб громади. Це дозволяє покращити якість бібліотечних послуг і адаптувати їх до сучасних вимог користувачів.

Основні результати моніторингу:

- Задоволеність користувачів: Більшість користувачів висловили задоволення якістю обслуговування, доступністю ресурсів і комфортом у бібліотеках.
- Потреби та очікування: Виявлено підвищений попит на електронні ресурси, інтернет-доступ та сучасні технічні засоби. Користувачі також очікують більше культурних та освітніх заходів.
- Ефективність заходів: Заходи, спрямовані на підвищення цифрової грамотності та навчальні програми, отримали позитивні відгуки. Користувачі високо оцінили семінари та тренінги, проведені бібліотеками.

Проблемами та викликами для сучасних бібліотек можуть стати обмеженість фінансових ресурсів для оновлення бібліотечного фонду та технічного забезпечення; нестача кваліфікованого персоналу, здатного впроваджувати сучасні технології та методи обслуговування; недостатня обізнаність населення про нові послуги та можливості, що пропонують бібліотеки.

На основі проведеного дослідження можна рекомендувати залучення додаткового фінансування для модернізації бібліотек і оновлення ресурсів; підвищення кваліфікації бібліотечних працівників через навчання та тренінги; активізація інформаційної кампанії щодо нових послуг та можливостей

бібліотек; розширення співпраці з місцевими громадами, освітніми закладами та неурядовими організаціями.

Моніторинг соціологічної діяльності бібліотек Кіровоградської області показав важливість адаптації бібліотечних послуг до сучасних потреб користувачів. Впровадження рекомендацій сприятиме підвищенню якості обслуговування, задоволеності користувачів та соціокультурного розвитку громад.

«Місце бібліотек в житті мешканців регіону» (2015 рік). Бібліотеки займають важливе місце в житті мешканців регіону, виконуючи роль культурних, освітніх та соціальних центрів. Вони забезпечують доступ до інформації, підтримують культурний розвиток. Бібліотеки відіграють ключову роль у житті мешканців регіону, сприяючи їхньому освітньому, культурному та соціальному розвитку. Вони є центрами громадського життя, що підтримують інтеграцію та розвиток місцевих спільнот. Для подальшого підвищення їхньої ефективності необхідно вирішувати проблеми фінансування, кадрового забезпечення та підвищення обізнаності про бібліотечні послуги.

2.2.2. Соціологічні дослідження за проблематикою «Вивчення інформаційних потреб, інтересів, запитів різних категорій користувачів»

До соціологічних досліджень ОУНБ імені Д. Чижевського (2023 – 2015 рр.), головною темою (проблемою) яких є «Вивчення інформаційних потреб, інтересів, запитів різних категорій користувачів» відносимо:

«Вивчення книжкових уподобань користувачів публічних бібліотек Кіровоградської області у період воєнного часу» (2023 рік). Війна суттєво впливає на всі аспекти життя суспільства, зокрема і на читацькі уподобання. Вивчення книжкових уподобань користувачів публічних бібліотек Кіровоградської області у період воєнного часу дозволяє зрозуміти, як змінюються інтереси читачів і яким чином бібліотеки можуть краще задовольняти їхні потреби.

Результати дослідження: 1. Зміни у жанрових уподобаннях (підвищений інтерес до художньої літератури, особливо історичної та пригодницької;

зростання популярності книг психологічної підтримки та самопомоги; відчутний інтерес до української літератури, що відображає поточні події та національну історію). 2. Мотиви читання (бажання відволіктися від реалій війни та знайти психологічну підтримку, відновити душевний спокій і знайти натхнення). Читачі прагнуть книг, що надають відчуття надії та оптимізму, існує потреба в літературі, яка допомагає зрозуміти та пережити воєнні події. Зміни у книжкових уподобаннях відображають загальний психологічний стан суспільства; книги про війну, хоча й популярні, вибираються обережно; багато читачів віддають перевагу літературі, що відволікає від трагічних реалій. Рекомендації для бібліотек – розширення фонду книг, що відповідають новим читацьким запитам, особливо в жанрах історичної літератури, самопомоги та психологічної підтримки; організація тематичних заходів та обговорень, присвячених актуальним подіям та психологічній підтримці; створення спеціальних програм для підтримки психологічного здоров'я користувачів через читання.

Вивчення книжкових уподобань користувачів публічних бібліотек Кіровоградської області у період воєнного часу показало значні зміни в їхніх інтересах і потребах. Бібліотеки повинні адаптувати свої послуги та фонди, щоб краще відповідати на ці зміни та підтримувати своїх користувачів у складний період.

«Обслуговування користувачів у бібліотеці – що б хотілося змінити?» (2021 рік). Обслуговування користувачів у бібліотеці є ключовим аспектом її діяльності. Важливо постійно вдосконалювати цей процес, щоб відповідати змінюваним потребам користувачів і забезпечувати високий рівень задоволеності. Основними напрямками змін повинне стати технологічне оновлення (впровадження нових технологій, таких як автоматизовані системи обслуговування, електронні каталоги та самостійне обслуговування; забезпечення швидкого і надійного доступу до інтернету та цифрових ресурсів); покращення матеріально-технічної бази (оновлення меблів та технічного обладнання для створення комфортних умов для користувачів;

розширення простору для проведення заходів та спілкування); розширення бібліотечного фонду (постійне оновлення та поповнення бібліотечного фонду сучасною літературою, електронними книгами та аудіокнигами; підтримка локальних авторів та видань, що сприяє збереженню місцевої культурної спадщини); підвищення кваліфікації персоналу (регулярне навчання працівників бібліотеки новим технологіям і методам обслуговування; організація тренінгів з комунікативних навичок та клієнтоорієнтованого обслуговування); розвиток нових послуг та програм (впровадження програм для різних категорій користувачів, таких як діти, молодь, пенсіонери, люди з обмеженими можливостями; організація інтерактивних заходів, клубів за інтересами, майстер-класів та інших активностей, що сприяють залученню громади); покращення комунікації з користувачами (використання соціальних мереж, вебсайтів та мобільних додатків для інформування користувачів про новини та заходи бібліотеки; регулярне проведення опитувань і збору відгуків для виявлення потреб та очікувань користувачів). Рекомендації: Інвестування в технології – залучення додаткового фінансування для впровадження нових технологій і оновлення матеріально-технічної бази.

Партнерство з освітніми та культурними установами – співпраця з школами, університетами, культурними центрами для розширення можливостей та послуг бібліотеки. Активна промоція бібліотеки – розробка маркетингових стратегій для залучення нових користувачів та підвищення обізнаності про бібліотечні послуги.

Обслуговування користувачів у бібліотеці потребує постійного вдосконалення та адаптації до сучасних вимог. Технологічне оновлення, покращення матеріально-технічної бази, розширення бібліотечного фонду, підвищення кваліфікації персоналу та розвиток нових послуг допоможуть забезпечити високу якість обслуговування та задоволення потреб користувачів.

«Вивчення обізнаності населення Кіровоградської області щодо особистості Василя Олександровича Сухомлинського та його спадщини»

(2021 рік). Особистість Василя Олександровича Сухомлинського, видатного педагога і громадського діяча, є важливою складовою культурної спадщини України. Дослідження обізнаності населення щодо нього та його внеску в розвиток освіти та виховання має велике значення для збереження та популяризації його спадщини.

Аналіз результатів. Причини низької обізнаності: відсутність ефективної популяризаційної роботи, занепад інтересу до педагогічних проблем. Можливі шляхи підвищення обізнаності: організація заходів, присвячених вшануванню пам'яті Сухомлинського, публікація статей, виступи експертів тощо.

Рекомендації. Популяризація спадщини: створення мультимедійних матеріалів, організація виставок, проведення лекцій та дискусій. Залучення молоді: організація конкурсів, проектів та заходів для учнів та студентів, спрямованих на вивчення ідей В.О. Сухомлинського. Співпраця з освітніми установами: проведення тренінгів та семінарів для вчителів та педагогів з використання методів Сухомлинського у навчальному процесі.

Дослідження обізнаності населення Кіровоградської області щодо В.О. Сухомлинського показало потребу у подальшій популяризації його спадщини. Це може бути досягнуто за допомогою широкомасштабних заходів, спрямованих на залучення громадськості та освітніх установ до вивчення та популяризації

«Обізнаність населення Кіровоградської області з гендерної культури» (2021 рік). Гендерна культура є важливою складовою сучасного суспільства, що визначає стереотипи, ролі та взаємини між чоловіками та жінками. Дослідження обізнаності населення щодо гендерних питань дозволяє визначити рівень усвідомленості та розуміння цих аспектів.

Аналіз результатів. Проблеми: відсутність усвідомлення гендерних нерівностей, наявність стереотипних уявлень про ролі чоловіків та жінок. Можливості: запровадження гендерних програм та освітніх заходів для підвищення гендерної грамотності та створення рівних умов для всіх.

Рекомендації. Гендерна освіта: впровадження гендерних тем у навчальні програми шкіл та вищих навчальних закладів. Інформаційні кампанії: проведення заходів з популяризації гендерної рівності та боротьби зі стереотипами. Підтримка громадських ініціатив: підтримка та розвиток проектів, спрямованих на підвищення обізнаності про гендерні питання в місцевих громадах.

Дослідження обізнаності населення щодо гендерних питань дозволить зрозуміти потреби та очікування громади та спрямувати зусилля на підвищення гендерної грамотності та формування рівних умов для всіх громадян.

2.2.3. Соціологічні дослідження за проблематикою «Формування, збереження, використання та відповідність читацьким запитам документних ресурсів бібліотек»

До соціологічних досліджень ОУНБ імені Д. Чижевського (2023 – 2015 рр.), головною темою (проблемою) яких є «Формування, збереження, використання та відповідність читацьким запитам документних ресурсів бібліотек» відносимо:

«Ядро фонду публічних бібліотек територіальних громад Кіровоградської області» (2022 рік).

Ядро фонду публічних бібліотек територіальних громад Кіровоградської області - це сукупність найбільш важливих і репрезентативних документів, що складають основну частину книжкового фонду та відображають культурні, історичні, наукові та інші аспекти життя громади. Це ядро включає в себе книги, періодичні видання, аудіовізуальні матеріали та інші інформаційні ресурси, які відповідають потребам та інтересам читачів, а також враховують місцеві особливості та потреби громади. Це основа для формування та розвитку бібліотечного фонду, яка визначає його напрямки та стратегію розвитку.

«Публічна бібліотека в умовах ОТГ: реалії і перспективи» (За матеріалами бібліотек області)» (2019 рік). Перехід до об'єднаних

територіальних громад (ОТГ) відкриває нові можливості та виклики для розвитку публічних бібліотек. Дослідження реалій та перспектив цих закладів у контексті ОТГ є важливим для розуміння їхньої ролі та майбутнього. Напрямки аналізу поточного стану публічних бібліотек в ОТГ:

- Огляд функцій, послуг та ресурсів, які пропонують бібліотеки у складі ОТГ.
- Аналіз існуючих проблем та досягнень, зокрема, фінансових обмежень, нестачі кадрів, доступності послуг тощо.
- Визначення внеску бібліотек у розвиток культурного та освітнього життя ОТГ.
- Аналіз програм та заходів, спрямованих на підтримку культурного розвитку громад.
- Виявлення ключових викликів, з якими зіштовхуються бібліотеки в ОТГ, зокрема, в умовах децентралізації та зміни соціально-економічного середовища.
- Аналіз перспективних напрямків розвитку, таких як цифрові технології, інновації у послугах тощо.

Стратегії розвитку публічних бібліотек в ОТГ:

- Представлення успішних прикладів розвитку та модернізації бібліотек в ОТГ.
- Аналіз можливостей адаптації цих практик для інших бібліотек та громад.
- Визначення стратегічних напрямків розвитку публічних бібліотек в ОТГ на короткий та середній термін.
- Розробка рекомендацій для місцевих влад та бібліотечних установ з метою підтримки та розвитку бібліотечної системи ОТГ.

У дослідженні зроблено висновки щодо реалій та перспектив розвитку публічних бібліотек в умовах ОТГ. Визначено ключові напрямки дій для подальшого зміцнення та розвитку бібліотечної сфери у контексті територіальних громад.

«Вивчення використання у бібліотеках області краєзнавчої літератури, яка надійшла з обмінно-резервного фонду обласної бібліотеки у 2016-2018 рр. в рамках «Обласної програми розвитку книговидання та книгорозповсюдження на 2016-2020 роки» (2019 рік). Проведення дослідження має на меті аналіз використання краєзнавчої літератури, яка надійшла до бібліотек області з обмінно-резервного фонду обласної бібліотеки протягом трьох років у рамках програми розвитку книговидання.

Рекомендації: запровадження програми стимулювання використання краєзнавчої літератури серед користувачів та бібліотекарів, підвищення кількості та якості краєзнавчих видань у бібліотечних фондах, організація просвітницьких заходів та акцій для привертання уваги до краєзнавчої літератури.

Зведення основних результатів дослідження та визначення стратегій подальшого розвитку використання краєзнавчої літератури в бібліотеках області.

«Читацькі запити людей літнього віку (За матеріалами бібліотек області)» (2018 рік). Люди літнього віку становлять важливу частину аудиторії бібліотек. Дослідження їхніх запитів та потреб у читанні дозволяє адаптувати бібліотечні послуги до їхніх потреб та інтересів. З'ясовано, що запити можуть змінюватися залежно від сезону або свят, фізичного здоров'я та ментальних можливостей на обрані типи літератури.

Рекомендації: організація індивідуальних консультацій для людей літнього віку, розвиток мобільних бібліотечних сервісів для зручності користувачів.

Систематичний аналіз читацьких запитів людей літнього віку допомагає забезпечити їхні потреби та підвищити якість обслуговування в бібліотеках області.

«Вивчення стану краєзнавчого інформаційного ресурсу та його використання у центральних районних та міських бібліотеках Кіровоградської області» (2018 рік). Краєзнавча інформація є важливою складовою

культурного та історичного розвитку громад. Дослідження стану та використання краєзнавчого ресурсу в бібліотеках області має на меті з'ясувати його значення та ефективність. У дослідженні знаходимо висвітлення можливостей розвитку та покращення краєзнавчого ресурсу у бібліотеках області та рекомендації для підвищення ефективності та доступності краєзнавчої інформації, узагальнення результатів дослідження та формулювання висновків щодо поточного стану та перспектив розвитку краєзнавчого інформаційного ресурсу у центральних районних та міських бібліотеках Кіровоградської області.

«Вивчення використання краєзнавчої літератури у бібліотеках області, придбаній за кошти департаменту культури, туризму та збереження культурної спадщини облдержадміністрації, видання 2013 – 2015 років» (2016 рік). У дослідженні здійснено огляд тематичного спектру придбаних видань та їх розподіл по бібліотеках області. Було визначено рівень актуальності та інформативності краєзнавчої літератури для регіональної аудиторії. Зроблено оцінку частоти, способів використання придбаній літератури користувачами бібліотек та виявлено ключові тематики та видання, до яких користувачі виявляють найбільший інтерес.

Доступність краєзнавчої літератури безпосередньо на підвищення обізнаності та зацікавленості місцевого населення у власній історії та культурі. При цьому значною є роль бібліотек у популяризації та збереженні регіональної спадщини.

Саме тому мета соціологічного дослідження – не лише узагальнення результатів та формулювання висновків щодо ефективності та перспектив використання краєзнавчої літератури у бібліотеках області, а й розробка рекомендацій щодо подальшого покращення роботи з краєзнавчою літературою та забезпечення доступності цього ресурсу для громади.

2.2.4. Соціологічні дослідження за проблематикою «Історія бібліотечної справи регіонів та окремих бібліотек»

До соціологічних досліджень ОУНБ імені Д. Чижевського (2023 – 2015 рр.), головною темою (проблемою) яких є «Історія бібліотечної справи регіонів та окремих бібліотек» відносимо:

«Узагальнення даних відділів про наявність у фондах ОУНБ ім. Д.І. Чижевського книг з дарчими написами та автографами» (2020 рік).

Узагальнення даних відділів про наявність у фондах ОУНБ ім. Д.І. Чижевського книг з дарчими написами та автографами показало наступне: було визначено кількість книг з дарчими написами та автографами, зроблено розподіл за роками видання, визначено тематичний спектр, укладено перелік видатних авторів та особистостей з автографами та дарчими написами яких зустрічаються книги у фондах. Ці матеріали є цінним джерелом для наукових досліджень, біографічних студій та реконструкції історичних подій. Книги з дарчими написами та автографами користуються підвищеним інтересом серед дослідників, колекціонерів та простих читачів. Бібліотека приділяє особливу увагу збереженню цих цінних матеріалів та веденню діловодства про них для забезпечення їхньої доступності та довготривалого збереження.

Ці дані допомагають зробити висновки про значущість цих матеріалів для бібліотеки та їх потенційний вплив на наукові дослідження та культурні ініціативи.

2.2.5. Соціологічні дослідження за проблематикою «Автоматизація та інформатизація бібліотечних процесів»

До соціологічних досліджень ОУНБ імені Д. Чижевського (2023 – 2015 рр.), головною темою (проблемою) яких є «Автоматизація та інформатизація бібліотечних процесів» відносимо:

«Технологічне оснащення бібліотек для впровадження сучасних електронних сервісів для користувачів» (2022 рік). Технологічне оснащення бібліотек для впровадження сучасних електронних сервісів для користувачів є ключовим аспектом їхньої модернізації та розвитку.

Основні складові цього оснащення включають: наявність достатньої кількості комп'ютерів з доступом до Інтернету для користувачів, а також

мережевого з'єднання для швидкого обміну даними та доступу до електронних ресурсів. Впровадження сучасних систем каталогізації та пошуку літератури, які дозволяють користувачам знаходити необхідні джерела швидко та ефективно. Забезпечення доступу до електронних книг, журналів, баз даних, аудіо- та відеоматеріалів через підписку або безкоштовні ресурси. Можливість віддаленого замовлення та отримання документів за допомогою електронної пошти або спеціалізованих платформ. Створення комфортних зон для перегляду відео та прослуховування аудіоматеріалів, оснащених відповідною технікою. Розробка та впровадження мобільних додатків для зручного доступу до бібліотечних послуг та ресурсів зі смартфонів та планшетів. Використання технологій розпізнавання тексту та голосових команд для покращення доступності та швидкості обробки запитів користувачів.

Ці технології сприяють покращенню обслуговування користувачів, розширенню доступу до інформації та підвищенню рівня компетентності бібліотечних працівників.

«Інформатизація сільських бібліотек Кіровоградської області: перспективи розвитку» (2017 рік). Інформатизація сільських бібліотек Кіровоградської області має значний потенціал для подальшого розвитку та покращення доступності бібліотечних послуг для місцевого населення.

Деякі перспективи розвитку цього процесу включають: забезпечення стабільного та швидкого інтернет-з'єднання у сільських бібліотеках дозволить користувачам отримувати доступ до онлайн-ресурсів, електронних книг, баз даних та інших цифрових матеріалів; впровадження електронних каталогів, систем автоматизації бібліотечних процесів, онлайн-замовлення та доставка літератури допоможе зручно організувати роботу бібліотек та забезпечити швидкий доступ до інформації для користувачів; використання спеціалізованого програмного забезпечення для каталогізації та управління бібліотечними фондами дозволить оптимізувати робочі процеси та забезпечити ефективну організацію роботи бібліотекарів; проведення навчальних семінарів, тренінгів та воркшопів з питань використання

комп'ютерів, інтернету та електронних ресурсів допоможе підвищити компетентність бібліотечних працівників та покращити їхню обслуговуючу діяльність; встановлення комп'ютерів, ноутбуків, проекторів та аудіообладнання для організації мультимедійних заходів, відеопоказів, аудіосеансів та інших культурно-освітніх заходів для місцевого населення; співпраця між різними сільськими бібліотеками, обмін досвідом та ресурсами, організація спільних проектів та заходів сприятимуть розвитку інформаційно-бібліотечної сфери в області; організація інтерактивних та цифрових культурно-освітніх заходів, створення ігрових зон та інноваційних програм для молоді сприятиме активізації їхньої участі та зацікавленості у бібліотечних послугах.

Ці перспективи розвитку інформатизації сільських бібліотек Кіровоградської області відкривають широкі можливості для покращення якості обслуговування місцевого населення та збільшення їхньої ролі в культурному

«Бібліотеки області та електронне урядування» (2015 рік). Взаємодія бібліотек області з електронним урядуванням відіграє важливу роль у забезпеченні доступності інформації та послуг для мешканців регіону. Бібліотеки області можуть бути платформою для доступу до електронних ресурсів, пов'язаних з електронним урядуванням, таких як законодавство, документи про публічні закупівлі, звіти державних установ тощо. Бібліотекарі можуть надавати консультаційну підтримку мешканцям з питань доступу до різноманітної інформації, пов'язаної з електронним урядуванням, такою як процедури онлайн-реєстрації, електронна подача документів тощо. Бібліотеки можуть проводити тренінги та семінари з питань електронного урядування, які допоможуть мешканцям оволодіти навичками використання електронних сервісів уряду, активно просувати сервіси електронного урядування серед мешканців області шляхом проведення інформаційних кампаній, організації презентацій та інших заходів. Розробка та реалізація проектів з підвищення рівня інформаційної грамотності серед мешканців області, включаючи

навчання використанню електронних ресурсів та сервісів уряду, сприяє формуванню електронної культури в суспільстві.

Ця взаємодія сприяє підвищенню рівня доступності та якості послуг у сфері електронного урядування, сприяє розвитку інформаційного суспільства та зміцненню довіри між владою та громадянами.

2.2.6. Соціологічні дослідження за проблематикою «Бібліотечна професія»

До соціологічних досліджень ОУНБ імені Д. Чижевського (2023 – 2015 рр.), головною темою (проблемою) яких є «Бібліотечна професія» відносимо:

«Читання як терапія для бібліотекарів під час війни» (2023 рік). Читання може відігравати важливу роль як терапевтичний засіб для бібліотекарів під час війни.

Ось деякі аспекти, які можуть бути корисними: Умови воєнного часу можуть бути дуже надто навантажливими для бібліотекарів, які працюють над забезпеченням доступу до інформації для громадян. Читання може допомогти їм відволіктися від стресу та напруження. Книги можуть стати джерелом відчуття спокою, внутрішньої рівноваги та позитивного настрою під час непростих часів війни. Вони можуть надати важливу емоційну підтримку. Читання книг, особливо тих, що стосуються історії, культури, філософії тощо, може розширити світогляд бібліотекарів, допомагаючи їм краще розуміти ситуацію, в якій вони опинилися. Обмін книжками та враженнями від прочитаного може стати важливим аспектом спілкування між бібліотекарями, що допомагає зміцнити підтримку та спільність. Читання може допомогти бібліотекарям зберегти своє душевне здоров'я, підвищити рівень оптимізму та віри у майбутнє, навіть у найскладніші часи.

Таким чином, читання може стати не лише засобом відпочинку та розваги, але і важливим інструментом для підтримки душевного здоров'я та самопізнання в умовах війни.

«Стан методичної служби в бібліотеках області: проблеми і перспективи» (2021 рік). Стан методичної служби в бібліотеках області може

бути різним залежно від конкретного контексту та рівня розвитку бібліотечної системи.

Бібліотеки часто стикаються з фінансовими обмеженнями, що ускладнює розвиток методичної служби. Обмежений бюджет ускладнює проведення тренінгів, семінарів та інших заходів. Деякі працівники бібліотек можуть мати обмежені навички у використанні сучасних технологій та інформаційних ресурсів. Це ускладнює впровадження нових методів та технологій у роботу. Відсутність ефективних механізмів обміну досвідом та кращими практиками між бібліотеками може призвести до втрати цінної інформації та перешкоджати професійному зростанню. Не завжди є можливість отримати доступ до актуальних методичних матеріалів та рекомендацій з різних аспектів бібліотечної роботи. Усе вищезазначене зараховуємо до проблемних аспектів діяльності методичної служби в бібліотеках області.

До перспектив належать наступні кроки. Створення мережі навчання, що об'єднує бібліотекарів для обміну досвідом та навчання новим методам та підходам. Застосування онлайн-курсів, вебінарів та інших цифрових ресурсів для навчання та професійного розвитку. Розвиток центрів, які надають методичну підтримку та консультування бібліотекам на рівні області. Розвиток партнерських відносин з установами вищої освіти та науковими організаціями для обміну знаннями та досліджень у сфері бібліотечної справи. Підтримка та стимулювання ініціативних проєктів, спрямованих на покращення роботи бібліотек та методичної підтримки.

«Про підвищення іміджу бібліотеки через рекламу» (2015 рік). Підвищення іміджу бібліотеки через рекламу - це важлива стратегія для залучення уваги громадськості та збільшення свідомості про послуги та можливості, які надає бібліотека.

Для покращення формування іміджу бібліотеки використовують різні шляхи та способи. Наприклад, розробка якісних рекламних брошур, листівок, плакатів та інших матеріалів, які відображають різноманітність послуг та

ресурсів бібліотеки; активна присутність у соціальних мережах, де можна розміщувати оголошення, анонси заходів, корисні поради щодо читання та інші важливі повідомлення; проведення спеціальних промо-акцій, таких як дні відкритих дверей, безкоштовні курси та семінари, що допомагають привернути нових користувачів; співпраця з місцевими школами, вузами, організаціями та підприємствами для спільного проведення заходів та рекламних кампаній. розміщення рекламних матеріалів у місцевих газетах, радіо та телебаченні для досягнення більшої аудиторії; створення відео презентацій та відеооглядів про послуги та заходи бібліотеки для публікації на веб-сайті бібліотеки та соціальних мережах; активна участь у місцевих ярмарках, фестивалях, конференціях та інших заходах, що дозволяє залучити нових користувачів та зміцнити партнерські відносини; підкреслення важливості ролі бібліотеки в розвитку культури, освіти та інформаційного суспільства для створення позитивного іміджу серед громадськості.

Отож, методами соціологічних досліджень бібліотек є опитування та анкети (збір даних від великої кількості респондентів за допомогою анкет або онлайн-опитувань), інтерв'ю (глибинне вивчення думок та вражень користувачів або працівників бібліотек через особисті або телефонні інтерв'ю), фокус-групи (організація групових дискусій з певною категорією користувачів для обговорення конкретних питань або проблем), спостереження (непряме спостереження за поведінкою користувачів у бібліотеці з метою виявлення моделей поведінки та взаємодії з ресурсами), аналіз вторинних даних (використання вже існуючих даних, таких як бібліотечна статистика, звіти, бібліографічні дані для проведення дослідження), веб-аналітика (аналіз даних про відвідуваність бібліотечних веб-сайтів, використання онлайн-ресурсів та цифрових послуг).

Соціологічне дослідження бібліотеки включає кілька ключових етапів: від формулювання проблеми та мети дослідження до збору, аналізу та інтерпретації даних. Структурований підхід дозволяє систематично проводити

дослідження, отримувати обґрунтовані результати та розробляти практичні рекомендації для покращення бібліотечних послуг.

За проблематикою та змістом соціологічні дослідження ОУНБ імені Д. Чижевського (2023 – 2015 рр.) умовно розподілено за такими напрямками:

Роль та місце бібліотеки в сучасних умовах.

Вивчення інформаційних потреб, інтересів, запитів різних категорій користувачів.

Формування, збереження, використання та відповідність читацьким запитам документних ресурсів бібліотек.

Історія бібліотечної справи регіонів та окремих бібліотек.

Автоматизація та інформатизація бібліотечних процесів.

Бібліотечна професія.

РОЗДІЛ ІІІ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СОЦІОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ОУНБ ІМЕНІ Д. ЧИЖЕВСЬКОГО (2023 -2015 РР.)

3.1. Кількісний аналіз структурно-змістових особливостей соціологічних досліджень ОУНБ імені Д.І.Чижевського

Кількісний аналіз документопотоків є важливим інструментом для розуміння, оптимізації та покращення управління інформацією в бібліотеках та інших інформаційних центрах. Цей аналіз допомагає виявити тенденції у використанні документів, сприяє оптимізації фондів і ресурсів, а також покращенню обслуговування користувачів. Використання числових даних забезпечує об'єктивну оцінку використання документів. Проте метод має і недоліки, оскільки не завжди враховує якісні аспекти, такі як задоволеність користувачів чи контекст використання документів.

Таблиця 1. Видова та кількісна структура соціологічних досліджень, підготовлених фахівцями ОУНБ імені Д. І. Чижевського (2023 – 2015 рр.)

Рік підготовки	Назва виду документа	Кількість
2023	Соціологічні дослідження	3
2022	Соціологічні дослідження	3
2021	Соціологічні дослідження	4
2020	Соціологічне дослідження	1
2019	Соціологічні дослідження	2
2018	Соціологічні дослідження	2
2017	Соціологічні дослідження Аналітичні довідки	1 2
2016	Соціологічне дослідження	1
2015	Соціологічні дослідження	3

Всього за 2023 – 2015 рр.	Соціологічні дослідження Аналітичні довідки	21 2
------------------------------	---	---------

Джерело: розроблено автором за матеріалами веб-сайту ОУНБ імені Дмитра Чижевського (Обласна універсальна наукова бібліотека імені Д.І.Чижевського. Бібліотечному фахівцю, 2023).

Як наочно видно із таблиці 1, найбільша кількість соціологічних досліджень – чотири документи було підготовлено у 2021 році, найменша кількість досліджень – один документ – було створено фахівцями у 2020 та 2016 роках.

Аналіз та групування допомагає спрямувати і організувати процес подальших соціологічних досліджень, зробити їх більш чіткими, систематичними та ефективними, дозволяє виявити напрямки, недостатньо представлені у дослідженнях та сприяє виявленню перспективних проблем подальших досліджень.

Таблиця 2. Змістова структура соціологічних досліджень та аналітичних довідок, підготовлених фахівцями ОУНБ імені Д. І. Чижевського (2023 – 2015 рр.)

Проблематика (тематика) соціологічних досліджень	Кількість представлених досліджень
Роль та місце бібліотеки в сучасних умовах	5
Вивчення інформаційних потреб, інтересів, запитів різних категорій користувачів	4
Формування, збереження, використання та відповідність читацьким запитам документних ресурсів бібліотек	6

Історія бібліотечної справи регіонів та окремих бібліотек	1
Автоматизація та інформатизація бібліотечних процесів	3
Бібліотечна професія	3

Джерело: розроблено автором

Кількісний аналіз проблематики соціологічних досліджень, підготовлених фахівцями ОУНБ імені Дмитра Чижевського наочно демонструє недостатність розроблення проблематики групи 4 «Історія бібліотечної справи регіонів та окремих бібліотек», що потребує активізації досліджень у даному напрямку. Також, на нашу думку, в силу тих обставин, що надзвичайно потужний вплив на діяльність бібліотек та загалом на життя споживачів бібліотечних послуг здійснюють інформаційні технології, необхідно активізувати роботу також і щодо проведення соціологічних досліджень за напрямком 5 «Автоматизація та інформатизація бібліотечних процесів».

Інформація аналітичних довідок, представлених на веб-сайті аналізованої бібліотечної установи («Аналітична довідка про соціологічні дослідження Кіровоградської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. Д.І.Чижевського (2011-2015 роки)» (2017 рік) «Моніторинг соціологічної діяльності бібліотек Кіровоградської області» (2017 рік) представлені на веб-сайті ОУНБ імені Дмитра Чижевського [37] дає нам змогу зробити також і певні висновки про соціологічні дослідження, підготовлені фахівцями ОУНБ імені Д. І. Чижевського у попередні роки включно до 2011 року. Повнотекстові версії цих соціологічних досліджень на сайті недоступні, проте проблематика їх близька до проблематики соопитувань аналізованого періоду 2015 – 2023 рр. Наприклад, у 2014 році фахівцями бібліотеки проводилися та соціологічні дослідження: «Матеріально-технічні ресурси бібліотек області для забезпечення обслуговування користувачів»; «Вивчення ефективності форм

нестационарного бібліотечного обслуговування населення публічними бібліотеками Кіровоградщини»; «Краща краєзнавча книга останнього десятиріччя: рейтинг популярності».

Кількісний аналіз документопотоків є критично важливим для ефективного управління ресурсами бібліотеки та задоволення потреб користувачів. Використання сучасних інструментів та методів збору даних, зокрема і під час проведення соціологічних досліджень, дозволяє бібліотекам ефективніше організовувати свої фонди, покращувати обслуговування та планувати закупівлі, що, в свою чергу, підвищує їхню роль у громаді та їхню ефективність.

3.2. Проблеми та перспективи соціологічних досліджень у бібліотеках

Соціологічні дослідження бібліотек відіграють важливу роль у розвитку бібліотечної справи, оскільки дозволяють глибше зрозуміти потреби користувачів, оцінити ефективність послуг та адаптувати діяльність бібліотек до змін у суспільстві.

Вивчення потреб та очікувань користувачів бібліотек є ключовим для забезпечення їх задоволеності та підвищення рівня відвідуваності. Соціологічні дослідження допомагають визначити пріоритетні напрями розвитку бібліотечних послуг та ресурсів. На їх основі бібліотеки можуть покращувати доступ до електронних ресурсів, удосконалювати якість обслуговування, створювати спеціальні програми для різних груп користувачів (молодь, літні люди, професіонали). Соціологічні дослідження сприяють активнішій участі бібліотек у житті місцевих громад, організації культурно-просвітницьких заходів та зміцненню іміджу бібліотек як важливих соціальних інститутів. На жаль, далеко не усі обласні універсальні бібліотеки нашої країни долучаються до організації та проведення соціологічних досліджень. Так, за інформацією аналітичних довідок «Науково-дослідна робота національних, обласних та інших бібліотек України у ...році»

Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого «На час підготовки довідки не надіслали звіти: Вінницька ОУНБ ім. К. А.Тімірязєва, Донецька ОУНБ ім. Н. К. Крупської, Луганська ОУНБ ім. О. М. Горького. Полтавська ОУНБ ім. І. П. Котляревського, Львівська ОУНБ та Харківська ОУНБ, Національна бібліотека України для дітей, ДЗ «Державна бібліотека України для юнацтва», Харківська державна наукова бібліотека ім. В. Г. Короленка, Одеська національна наукова бібліотека, Кримська РУНБ ім. І. Я. Франка та ЦБС для дорослих м. Севастополь» [66].

Також, визнаючи актуальність тем соціологічних досліджень, виваженість та різноманітність підходів до їх здійснення та використання необхідних методик, фахівці зауважують, що у частині досліджень та їх результатах наявні окремі проблематичні аспекти, наприклад «проблематичною в деяких дослідженнях є розробка висновків за результатами дослідження; спостерігається намагання з боку бібліотечних фахівців дещо прикрасити стан справ, некритичні підходи до аналізу отриманих негативних результатів» [66].

Можливі напрямки соціологічних досліджень бібліотек:

1. Вплив цифрових технологій на бібліотечні послуги – вивчення того, як цифрові ресурси та послуги впливають на поведінку користувачів та ефективність бібліотек.
2. Роль бібліотек у навчанні протягом життя – дослідження внеску бібліотек у підтримку навчання протягом усього життя, зокрема в умовах швидких змін у суспільстві та технологіях.
3. Соціальна інклюзія та доступність бібліотечних послуг – вивчення ефективності бібліотечних послуг для вразливих груп населення, забезпечення рівного доступу до інформації та послуг.
4. Використання «великих даних» та штучного інтелекту – дослідження можливостей використання «великих даних» та штучного інтелекту для покращення бібліотечних послуг та управління бібліотечними ресурсами.

5. Екологічна відповідальність бібліотек – дослідження впливу екологічних ініціатив бібліотек на користувачів та громаду, розробка стратегій для сталого розвитку.

Наразі до перспектив соціологічних досліджень можемо зарахувати також вивчення адаптації до умов воєнного часу. Соціологічні опитування виявили зміни у читацьких уподобаннях під час війни. Відзначено зростання попиту на літературу, що допомагає відволіктися від стресових ситуацій, а також на книги, які надають психологічну підтримку. Бібліотека активно реагувала на ці потреби, розширюючи фонди відповідною літературою. Результати соціологічних досліджень засвідчують також посилення ролі бібліотеки як соціокультурного центру. Бібліотека ім. Д.І. Чижевського активно розвиває соціокультурні програми, орієнтовані на різні вікові та соціальні групи. Зокрема, особливу увагу приділяється підтримці внутрішньо переміщених осіб, організації культурно-просвітницьких заходів, а також реалізації програм соціальної адаптації.

Найближчими перспективами соціологічних досліджень бібліотек, на нашу думку, будуть такі:

- Подальший розвиток методів дослідження, зокрема використання цифрових технологій для збору та аналізу даних.
- Вивчення нових аспектів взаємодії користувачів з бібліотеками, таких як вплив соціальних мереж та мобільних додатків.
- Розширення міжнародної співпраці та обмін досвідом у сфері соціологічних досліджень бібліотек.

Соціологічні дослідження є невід'ємною складовою успішного функціонування сучасних бібліотек, оскільки забезпечують обґрунтоване прийняття управлінських рішень, спрямованих на задоволення потреб користувачів та підвищення ефективності бібліотечної діяльності.

Соціологічні дослідження бібліотек важливі для розуміння потреб користувачів, удосконалення послуг, та адаптації бібліотек до сучасних викликів. Наприклад, соціологічні дослідження показали потребу в оновленні

бібліотечних приміщень для створення комфортного середовища, що відповідає сучасним стандартам і потребам користувачів. У результаті бібліотека реалізує проекти з реконструкції своїх просторів, інтегруючи зони для читання, роботи та відпочинку.

До перспектив для розвитку соціологічних опитувань у бібліотеках загалом, а в ОУНБ імені Д. Чижевського зокрема відносимо і поглиблення співпраці з університетами (зокрема з Центральноукраїнським національним технічним університетом), що може сприяти розширенню можливостей для проведення комплексних соціологічних досліджень, а також інтеграції нових методологічних підходів. Подальше впровадження цифрових технологій дозволить покращити якість збору та аналізу даних, підвищити доступність бібліотечних послуг та розширити спектр електронних ресурсів. Активізація участі бібліотеки у соціальних ініціативах, таких як підтримка освітніх програм, організація культурних заходів та соціальна підтримка різних категорій населення, сприятиме зміцненню її позицій як центру соціокультурного життя громади.

Проте, такі дослідження мають певні проблеми та виклики, які можуть впливати на точність та корисність їхніх результатів.

Соціологічні дослідження потребують ресурсів на проектування дослідження, збір та аналіз даних, що може бути обмежено бюджетом бібліотеки. Високоякісні опитування та аналіз часто потребують спеціалізованого програмного забезпечення, яке може бути дорогим. Фінансові обмеження часто впливають на можливості проведення масштабних досліджень, а також на впровадження сучасних технологічних рішень у бібліотечній сфері.

Залишаються труднощі у забезпеченні репрезентативності вибірок і систематизації отриманих даних, що може впливати на якість соціологічних досліджень. Похибки у вибірці можуть призвести до нерепрезентативних даних, особливо якщо опитування охоплює обмежену аудиторію або не враховує всі групи користувачів. Використання застарілих або неефективних

методів може обмежувати якість зібраних даних. Наприклад, виключно паперові опитування можуть не охопити молодшу аудиторію, яка надає перевагу цифровим формам комунікації.

Відсутність доступу до сучасних інструментів аналізу даних може ускладнювати процес обробки та інтерпретації результатів. Використання застарілого технічного обладнання може уповільнювати процес збору та аналізу даних.

Відсутність різноманітних даних може призводити до неповного розуміння потреб та поведінки користувачів. Використання застарілих даних може не відображати поточні тенденції та потреби користувачів.

Відсутність ефективної координації між різними відділами або партнерами може призводити до дублювання зусиль або втрати важливої інформації. Внутрішні процедури та бюрократичні вимоги можуть затримувати початок досліджень та впровадження їхніх результатів. Брак кваліфікованих соціологів та аналітиків у бібліотечній сфері може впливати на якість проведених досліджень. Слабка участь користувачів у дослідженнях може вплинути на достовірність та репрезентативність результатів. Підвищення кваліфікації персоналу у галузі соціологічних досліджень та технологічних інновацій сприятиме підвищенню якості обслуговування користувачів і розвитку нових напрямів діяльності бібліотеки.

Недостатній рівень підготовки або досвіду у інтерпретації соціологічних даних може призводити до помилкових висновків. Отримані дані та висновки можуть не використовуватися ефективно у прийнятті рішень чи плануванні стратегій.

Недостатня комунікація результатів досліджень серед співробітників бібліотеки або між установами може обмежити їх вплив та застосування. Неврахування зворотного зв'язку від користувачів може призвести до непридатності результатів досліджень для реальних потреб.

Забезпечення конфіденційності учасників дослідження може бути складним, особливо у випадках, коли потрібно збирати особисту інформацію.

Недостатність узгоджених етичних стандартів може впливати на проведення досліджень, особливо щодо обробки даних та захисту прав респондентів.

Дослідження можуть бути упередженими, якщо вони проводяться без належної уваги до об'єктивності або з фокусом на певні групи чи теми, що не відображають загальної картини. Невірно сформульовані питання можуть вводити респондентів в оману або обмежувати їхні відповіді.

Зміни у соціальних умовах та технологічні інновації вимагають від бібліотеки постійного оновлення методологічних підходів до проведення соціологічних досліджень, щоб залишатися релевантною для користувачів.

Стратегії подолання недоліків: залучення додаткових джерел фінансування, таких як гранти та спонсорські кошти; використання сучасних методів збору даних та аналізу, наприклад, цифрових опитувань і аналітичного програмного забезпечення; навчання та професійний розвиток співробітників, які займаються дослідженнями; впровадження механізмів ефективної координації та комунікації між різними відділами та партнерами; впровадження та дотримання високих етичних стандартів у проведенні досліджень, з особливою увагою до конфіденційності даних.

Ефективне вирішення цих недоліків сприятиме покращенню якості соціологічних досліджень у бібліотечній сфері, що, в свою чергу, допоможе краще розуміти та задовольняти потреби користувачів.

Таким чином, аналіз та групування допомагає спрямувати і організувати процес подальших соціологічних досліджень, зробити їх більш чіткими, систематичними та ефективними, дозволяє виявити напрямки, недостатньо представлені у дослідженнях та сприяє виявленню перспективних проблем подальших досліджень.

Найбільша кількість соціологічних досліджень – чотири документи було підготовлено у 2021 році, найменша кількість досліджень – один документ – було створено фахівцями у 2020 та 2016 роках.

Кількісний аналіз проблематики соціологічних досліджень, підготовлених фахівцями ОУНБ імені Дмитра Чижевського наочно демонструє недостатність розроблення проблематики групи «Історія бібліотечної справи регіонів та окремих бібліотек», що потребує активізації досліджень у даному напрямку. Інформація аналітичних довідок, представлених на веб-сайті аналізованої бібліотечної установи, дає нам змогу зробити також і певні висновки про соціологічні дослідження, підготовлені фахівцями ОУНБ імені Д. І. Чижевського у попередні роки включно до 2011 року, їх проблематика близька до проблематики соопитувань аналізованого періоду 2015 – 2023 рр.

Стратегії подолання недоліків щодо проведення соопитувань бібліотеках: залучення додаткових джерел фінансування, таких як гранти та спонсорські кошти; використання сучасних методів збору даних та аналізу, наприклад, цифрових опитувань і аналітичного програмного забезпечення; навчання та професійний розвиток співробітників, які займаються дослідженнями; впровадження механізмів ефективної координації та комунікації між різними відділами та партнерами; впровадження та дотримання високих етичних стандартів у проведенні досліджень, з особливою увагою до конфіденційності даних.

Соціологічні дослідження є невід'ємною складовою успішного функціонування сучасних бібліотек, оскільки забезпечують обґрунтоване прийняття управлінських рішень, спрямованих на задоволення потреб користувачів та підвищення ефективності бібліотечної діяльності.

ВИСНОВКИ

Аналіз соціологічних досліджень, проведених у Кіровоградській обласній універсальній науковій бібліотеці ім. Д.І. Чижевського в період з 2015 по 2023 роки, виявив ключові тенденції та зміни в соціальному і культурному житті користувачів бібліотеки, а також у розвитку бібліотечної справи:

1. Новітні дослідження у бібліотечній галузі сприяють розвитку діяльності бібліотек в Україні, допомагають вдосконалювати бібліотечні послуги та розвивати бібліотечну справу відповідно до сучасних вимог та технологічних досягнень. Сучасні тенденції розвитку бібліотек розглядають дослідники О. Воскобойнікова-Гузєва, Л. Дубровіна, С. Орєхова, С. Линська, Р. Гула, І. Передерій, В. Сажко, О. Василенко, А. Венідиктова, О. Яковенко, Г. Солоіденко, Д. Ніколаєва, О. Василенко, І. Давидова, В. Бондаренко, О. Василенко, Т. Гринчак, Г. Шемаєва, О. Онищенко, В. Копанєва, О. Мар'їна та інші.

2. Науково-дослідна робота бібліотек (у тому числі соціологічні дослідження) в нинішніх реаліях також перебуває у фокусі наукових досліджень О. Соколова, О. Василенко, Н. Єрмакіної, І. Лісової, Л. Любаренко, Ю. Новальської, Л. Прокопенко, Т. Швачки, О. Дьоміна. Проте окремі аспекти соціологічних досліджень сучасної бібліотеки ще потребують вивчення, зазначимо також, що ще не були предметом вивчення соціологічні дослідження ОУНБ імені Д.І.Чижевського, відтак тема дослідження є актуальною.

3. Вивчення соціологічних аспектів діяльності бібліотек потребує використання широкої джерельної бази, основні джерела дослідження можна класифікувати наступним чином:

Нормативно-правові акти в бібліотечній сфері регулюють діяльність бібліотек, визначають їхні функції, права та обов'язки, а також порядок надання бібліотечних послуг. Основні нормативно-правові акти, що ними керуються у своїй діяльності бібліотечні інформаційні установи: Закон

України «Про бібліотеки і бібліотечну справу», Закон України «Про культуру», Закон України «Про інформацію», Закон України «Про авторське право і суміжні права», Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг», Указ Президента України «Про заходи щодо розвитку національної складової глобальної інформаційної мережі Інтернет і забезпечення широкого доступу до цієї мережі в Україні», Закон України «Про інноваційну діяльність», Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність», Закон України «Про Національну програму інформатизації», Закон України «Про обов'язковий примірник документів», Розпорядження кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії розвитку бібліотечної справи на період до 2025 року «Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України» та ін.

Звіти та дослідження репрезентують результати опитувань та досліджень, проведених професіоналами ОУНБ імені Д. І. Чижевського. До цієї групи джерел належать такі соціологічні дослідження: «Читання як терапія для бібліотекарів під час війни»; «Бібліотека як центр підтримки внутрішньо переміщених осіб»; «Вивчення книжкових уподобань користувачів публічних бібліотек Кіровоградської області у період воєнного часу», «Технологічне оснащення бібліотек для впровадження сучасних електронних сервісів для користувачів»; «Ядро фонду публічних бібліотек територіальних громад Кіровоградської області»; «Роль бібліотеки в соціокультурному середовищі місцевої громади» та ін.

Аналітичні довідки (як внутрішні, так і зовнішні) про проведені бібліотекою соціологічні дослідження, огляди науково-дослідної роботи та ін.

У соціальних медіа та на онлайн-платформах також знаходимо необхідну у контексті кваліфікаційної роботи інформацію, іншими джерелами дослідження є матеріали конференцій та семінарів, де, у тому числі, оприлюднюються результати науково-дослідної роботи бібліотек.

4. Для досягнення мети та вирішення дослідницьких завдань було використано такі методи: аналіз документів, порівняльний аналіз,

статистичний аналіз, інтерв'ювання, спостереження тощо. Комбінування різних методів дозволяє отримати повну картину діяльності бібліотеки, виявити її сильні та слабкі сторони, зрозуміти потреби користувачів та розробити ефективні стратегії для покращення послуг.

5. Соціологічні дослідження, проведені фахівцями науково-методичного відділу Обласної універсальної наукової бібліотеки імені Дмитра Чижевського мають типову структуру: 1. Проблемна ситуація; 2. Мета дослідження; 3. Завдання дослідження; 4. Методика дослідження; 5. Висновки; 6. Рекомендації.

6. Щодо методології соціологічних досліджень бібліотеки, констатуємо той факт, що процесі їх проведення було застосовано комбінований підхід, що включає анкетування, опитування, фокус-групи та аналіз документів. Це дозволило отримати більш комплексну картину потреб і очікувань користувачів. Дослідження показали значимість бібліотечних послуг для місцевого населення, підтвердивши роль бібліотеки як важливого елемента соціальної інфраструктури. Соціальні ефекти від діяльності бібліотеки оцінювалися за допомогою індикаторів, таких як рівень задоволеності користувачів, частота відвідувань та участь у заходах. Протягом досліджуваного періоду бібліотека адаптувала свої методи збору даних, включаючи використання онлайн-опитувань та анкет, що дозволило залучити ширше коло респондентів та знизити витрати на проведення досліджень.

7. За проблематикою та змістом соціологічні дослідження ОУНБ імені Д. Чижевського (2023 – 2015 рр.) умовно розподілено за такими напрямками:

Роль та місце бібліотеки в сучасних умовах.

Вивчення інформаційних потреб, інтересів, запитів різних категорій користувачів.

Формування, збереження, використання та відповідність читацьким запитам документних ресурсів бібліотек.

Історія бібліотечної справи регіонів та окремих бібліотек.

Автоматизація та інформатизація бібліотечних процесів.

Бібліотечна професія.

Кількісний аналіз документопотоків є критично важливим для ефективного управління ресурсами бібліотеки та задоволення потреб користувачів. Використання сучасних інструментів та методів збору даних, зокрема і під час проведення соціологічних досліджень, дозволяє бібліотекам ефективніше організовувати свої фонди, покращувати обслуговування та планувати закупівлі, що, в свою чергу, підвищує їхню роль у громаді та їхню ефективність. Найбільша кількість соціологічних досліджень ОУНБ імені Д. І. Чижевського була підготовлена у 2021 році, найменша кількість досліджень була створена фахівцями у 2020 та 2016 роках. Найбільша кількість соціологічних досліджень – чотири документи було підготовлено у 2021 році, найменша кількість досліджень – один документ – було створено фахівцями у 2020 та 2016 роках.

8. Кількісний аналіз проблематики соціологічних досліджень, підготовлених фахівцями ОУНБ імені Дмитра Чижевського наочно демонструє недостатність розроблення проблематики групи «Історія бібліотечної справи регіонів та окремих бібліотек». Це особливо важливо на фоні зростання інтересу до локальної історії та краєзнавства та посилення уваги до регіональних досліджень та краєзнавчої літератури, яка має значний вплив на формування місцевої ідентичності. Інформація аналітичних довідок, представлених на веб-сайті аналізованої бібліотечної установи, дає нам змогу зробити також і певні висновки про соціологічні дослідження, підготовлені фахівцями ОУНБ імені Д. І. Чижевського у попередні роки включно до 2011 року, їх проблематика близька до проблематики соопитувань аналізованого періоду 2015 – 2023 рр.

9. Можливі напрямки соціологічних досліджень бібліотек:

Вплив цифрових технологій на бібліотечні послуги;

Роль бібліотек у навчанні протягом життя;

Соціальна інклюзія та доступність бібліотечних послуг;

Використання «великих даних» та штучного інтелекту;

Екологічна відповідальність бібліотек;

Адаптація до умов воєнного часу.

Найближчими перспективами соціологічних досліджень бібліотек, на нашу думку, буде подальший розвиток методів дослідження, зокрема використання цифрових технологій для збору та аналізу даних, вивчення нових аспектів взаємодії користувачів з бібліотеками, таких як вплив соціальних мереж та мобільних додатків, розширення міжнародної співпраці та обмін досвідом у сфері соціологічних досліджень бібліотек.

До перспектив для розвитку соціологічних опитувань у бібліотеках загалом, а в ОУНБ імені Д. Чижевського зокрема відносимо і поглиблення співпраці з університетами (зокрема з Центральнюукраїнським національним технічним університетом), що може сприяти розширенню можливостей для проведення комплексних соціологічних досліджень, а також інтеграції нових методологічних підходів.

10. Серед проблем та викликів, які можуть впливати на точність та корисність результатів соціологічних досліджень бібліотек, варто виокремити такі.

Фінансові обмеження часто впливають на можливості проведення масштабних досліджень, а також на впровадження сучасних технологічних рішень у бібліотечній сфері.

Залишаються труднощі у забезпеченні репрезентативності вибірок і систематизації отриманих даних, що може впливати на якість соціологічних досліджень.

Відсутність ефективної координації між різними відділами або партнерами може призводити до дублювання зусиль або втрати важливої інформації. Брак кваліфікованих соціологів та аналітиків у бібліотечній сфері може впливати на якість проведених досліджень. Низький відсоток участі користувачів у дослідженнях може вплинути на достовірність та репрезентативність результатів.

Недостатність узгоджених етичних стандартів може впливати на проведення досліджень, особливо щодо обробки даних та захисту прав респондентів.

Зміни у соціальних умовах та технологічні інновації вимагають від бібліотеки постійного оновлення методологічних підходів до проведення соціологічних досліджень.

Вирішення цих недоліків з використанням ефективних стратегій їх подолання сприятиме покращенню якості соціологічних досліджень у бібліотечній сфері, що, в свою чергу, допоможе краще розуміти та задовольняти потреби користувачів. До таких стратегій відносять: залучення додаткових джерел фінансування, таких як гранти та спонсорські кошти; використання сучасних методів збору даних та аналізу, наприклад, цифрових опитувань і аналітичного програмного забезпечення; навчання та професійний розвиток співробітників, які займаються дослідженнями; впровадження механізмів ефективної координації та комунікації між різними відділами та партнерами; впровадження та дотримання високих етичних стандартів проведення досліджень, з особливою увагою до конфіденційності даних.

11. Тенденції соціологічних досліджень, проведених у Кіровоградській обласній універсальній науковій бібліотеці ім. Д.І. Чижевського з 2015 по 2023 роки, відображають процеси адаптації бібліотеки до змін у соціальному середовищі та технологічних умовах. Ці дослідження не тільки допомагають зрозуміти поточні потреби та очікування користувачів, але й сприяють розвитку бібліотеки як динамічного та інноваційного інституту, що активно відповідає на виклики сучасності.

Ми свідомі того, що окремі значеннєві аспекти проведення соціологічних досліджень ще потребують поглибленого вивчення. Так, у представленій роботі не знайшло свого відображення досить актуальне питання щодо особливостей програмного забезпечення та використання віртуальних сервісів для створення і розміщення соціологічних досліджень бібліотек у мережі Інтернет. Однак, по-перше, зауважимо, що це і не було

предетом наших наукових пошуків, а по-друге, вважаємо, що наявність таких перспективних напрямів подальших наукових пошуків в означеній царині свідчить про безумовну перспективність та актуальність обраної теми, окреслює вектори її подальшої розробки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ

1. Бондаренко В. Бібліотечне інтернет-обслуговування: стан та перспективи: монографія / наук. ред. Т. Гранчак. Київ, 2016. 278 с. 11. Бібліотека в реалізації державотворчої інформаційної політики: монографія / Т. Гранчак, В. Бондаренко, С. Горова та ін. Київ, 2016. 324 с.
2. Василенко О. М. Проблеми наукової комунікації професійного середовища у бібліотекознавчих проєктах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Бібліотечний вісник. 2021. № 3. С. 22–38.
3. Василенко О. Нормативне забезпечення системи обліку фонду наукової бібліотеки. Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Київ, 2019. Вип. 56 «Науково–методичне забезпечення розвитку бібліотечно–інформаційної діяльності». С. 34–52.
4. Василенко О. Імплементация міжнародних стандартів у діяльність бібліотек України: основні напрями та завдання. Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Київ, 2018. Вип. 48. Бібліотечні стандарти і розвиток інформаційної діяльності. С. 13–32.
5. Василенко О. М. Бібліотечно-інформаційний комплекс: методологічні аспекти статистичного моніторингу. Бібліотека. Наука. Комунікація. Від управління ресурсами – до управління знаннями / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2021. 806 с. С. 22–25. URL: <http://irbisnbuv.gov.ua/everlib/item/er-0004116>
6. Василенко О. М. Сучасні підходи до визначення показників соціальної ефективності основних напрямів діяльності бібліотек. Підвищення ефективності діяльності бібліотечно-інформаційного комплексу в умовах цифровізації: наук.-метод. зб. / наук. ред.: О. Г. Яковенко; відп. ред. О. М. Василенко; НАН України, Нац. б-ка України імені В. І. Вернадського. Київ, 2022. 194 с. С. 7–16.

7. Венідиктова А. В. Міжнародні стандарти якості бібліотечно-інформаційного обслуговування. Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Київ, 2017. Вип. 48. С.100–112.
8. Воскобойнікова-Гузєва О. Бібліотечний соціальний інститут в першій чверті ХХІ ст.: історичні та соціокультурні чинники розвитку. Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. 2020. Вип. 1. С. 72–79.
9. Воскобойнікова-Гузєва О. В. Бібліотекознавча думка в контексті європейського історико-культурного розвитку ХVІІІ – початку ХХ ст. Рукопис. та книжк. спадщина України. 2007. Вип. 12. С. 135–141.
10. Воскобойнікова-Гузєва О. В. Розвиток методології бібліотекознавчих досліджень: традиції та новації. Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. 2017. № 3. С. 26–31.
11. Галузевий розподіл української науки і проєкція на міжнародну арену / Т. В. Симоненко // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. – Київ, 2022. – Вип. 64. – С.327-341.
12. Гринчак Т. Використання національними бібліотеками соцмереж для представлення бібліотечних продуктів і послуг / Т. Гринчак // Бібліотечний вісник. – 2016. – № 1. – С. 18–29.
13. Гула Р.В., Передерій І.Г., Сажко В.В. Вітчизняні архіви, бібліотеки та музеї як об'єкт і суб'єкт консцієнтальної війни в умовах збройної агресії РФ проти України. Вісник Харківської державної академії культури. 2022. Вип. 62. С. 7-40. URL: <http://vkhsac.in.ua/article/view/272319>
14. Гула Р.В., Передерій І.Г., Сажко В.В. Соціокультурний вимір інформаційних війн ХХІ століття з погляду місця й ролі у них бібліотек. Вісник Харківської державної академії культури. 2021. Вип. 60. С. 7-23. URL: <http://v-khsac.in.ua/article/view/246700>
15. Давидова І. О. Когнітивно-комунікаційна парадигма в бібліотекознавстві. Вісн. ХДАК. 2013. Вип. 40. С. 60–70.
16. Документи IFLA. URL: <https://ula.org.ua/resursy/dokumenty-ifla>.

17. Дубровіна Л. А. Бібліотечна справа в Україні в ХХ столітті / Л. А. Дубровіна, О. О. Онищенко. Київ, 2009. 336 с.
18. Дубровіна Л. А. Методологічні засади історичних досліджень в бібліотекознавстві та документознавстві : базові принципи і поняття Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. 2005. Вип. 1. С. 22–29.
19. Дьомін О.Б. Специфіка науково-дослідної роботи в наукових бібліотеках України (1991 – 2015 рр.). *Бібліотека у сучасному інформаційному просторі: проблеми та перспективи* (до 100-річчя бібліотеки Університету Ушинського). Одеса : Південноукр. нац. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського, 2023. – С.11 – 15.
20. Ефективне управління та залучення додаткових ресурсів для бібліотек. [Електронний ресурс]: посібник для бібліотечних працівників бібліотек / В. Кучереносов – К. : Бібліоміст, 2010. URL: <http://www.bibliomist.org/ua/resursi/resursi-zadvokatsiji/>.
21. Ідентифікація вчених і установ у базах даних цитувань: «порядок із хаосу» / Т. В. Симоненко // Міжнародна наукова конференція «Бібліотека. Наука. Комунікація. Від управління ресурсами – до управління знаннями» – Київ, 2021. – С. 254-256.
22. Ільганаєва В. О. Бібліотекознавство: теорія, історія, організація діяльності бібліотек : підручник / В. О. Ільганаєва, Г. Д. Ковальчук та ін. – Харків : Основа, 1993. – 176 с.
23. Інформаційно–комунікаційна діяльність наукових бібліотек в умовах розвитку суспільства знань : монографія / О. М. Василенко, Т. В. Добко, Н. Я. Зайченко та ін. – Київ : НБУВ, 2017. – 410 с. – URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0002187>
24. Інформаційне протиборство: роль та практика діяльності бібліотек, архівів та музеїв (за досвідом російсько-української війни): монографія / Р.В.Гула, О.П.Дзьобань, І.Г. Передерій, І.Р.Чобіт. – Київ: Вид-во Ліра-К, 2023. – 260 с.

25. Ільганаєва В. О. Методологічні завдання сучасного бібліотекознавства // Короленківські читання 2010 : матеріали XIII наук.-практ. конф. (Харків, 7–8 жовт. 2010 р.) / уклад. Н. І. Капустіна. М-во культури України, ДЗ «ХДНБ ім. В. Г. Короленка». Харків, 2011. С. 82–89.
26. Каліберда Л. Загальне бібліотекознавство : навч. посібник. – Київ, 1998. 192 с.
27. Коваль Т. Перспективи розвитку національних книгозбірень в епоху цифрового суспільства (за матеріалами визначальних документів UNESCO, IFLA, AALL, ALA, LIBER, WSIS). Бібл. Вісн. 2021. № 2. С. 3–16. – URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bv_2021_2_3
28. Копанєва В. О. Наукова бібліотека: від е-каталогу до е-науки // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія, 2016. № 3. С.4-10.
29. Колесникова Т. О. Етапи інформатизації бібліотек вищої школи України і США: порівняльна характеристика. Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. 2010. Вип. 4. С. 59–66.
30. Копанєва В. О. Бібліотека в середовищі цифрової науки: системно-інтеграційна взаємодія : монографія / В. О. Копанєва; наук. ред. О. С. Онищенко. Київ, 2020. – 316 с.
31. Кунанець Н. Е. Соціокомунікаційний підхід у бібліотекознавстві: інновація чи відновлення традицій. Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. 2014. Вип.3. С. 11–18.
32. Мар'їна О. Ю. Бібліотека в цифровому просторі. Харків: ХДАК, 2017. 326 с.
33. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського: бібліотекознавство та бібліотечна діяльність в інноваційному процесі розвитку (2002–2020) : монографія / Є. М. Білько, О. М. Василенко, В. В. Горєва та ін. ; відп. ред. О. М. Василенко. – Київ: НБУВ, 2022. – 470 с. URL: <http://irbisnbuv.gov.ua/everlib/item/er-0004354>

34. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. Триває робота над актуальними науково-дослідними проектами. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/node/6196>

35. Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського / редкол.: Т. Добко (голова), В. Горовий, Т. Симоненко [та ін.] ; відп. ред. О. Василенко ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. Б-к України. Київ, 2019. – Вип. 56: Науково-методичне забезпечення розвитку бібліотечно-інформаційної діяльності. – 436 с.

36. Ніколаєв Д. В. Міжнародна взаємодія бібліотек у сучасних умовах розширення єдиного інформаційного простору. Вісн. Харків. держ. акад. культури : зб. наук. пр. / М-во культури України, Харків. держ. акад. культури. Харків, 2012. Вип. 35. С. 124–132.

37. Обласна універсальна наукова бібліотека імені Д.І.Чижевського. Бібліотечному фахівцю. URL: <https://library.kr.ua/bibsprava/>

38. Онищенко О. Цифровізація – стратегічний шлях розвитку бібліотечної сфери. Бібл. вісн. 2021. Вип. 4. С. 3–9. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bv_2021_4_3.

39. Орехова С., Линська С. Застосування хмарних технологій в системі інформаційно-комунікаційної діяльності бібліотек. Вісник Маріупольського державного університету. Серія: філософія, культурологія, соціологія, 2019. Вип. 18. С. 71-76.

40. Палеха Ю.І., Іванова І.О., Черепуха Л.О. Бібліотечне фондознавство. Київ: Ліра-К, 2021. 280 с.

41. Передерій І.Г., Вощенко В.Ю. Інституційний репозитарій як конструктивна модель відкритого доступу до інформації // Вісник Книжкової палати: наук.-практ. журн. / Книжкова палата України. – Київ: Книжкова палата України, 2016. - №12. – С. 34 – 36.

42. Прикладна наукометрія: міжнародний досвід, українські реалії / Л. Й. Костенко, Т. В. Симоненко // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. – Київ, 2021. – Вип. 62. – С. 274- 285.

43. Про бібліотеки і бібліотечну справу : Закон України від 27 січ. 1995 р. Вип. 32/95–ВР. В ред. Закону №1414–ІХ від 14.04.2021. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/32/95-%D0%B2%D1%80#Text>

44. Про електронні документи та електронний документообіг : Закон України від 22.05.2003 № 851; В ред. Закону № 1953–ІХ від 14.12.2021. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text>

45. Про заходи щодо розвитку національної складової глобальної інформаційної мережі Інтернет і забезпечення широкого доступу до цієї мережі в Україні: Указ Президента України від 31.07.2000 р. № 928/2000. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/928/2000#Text>

46. Про інноваційну діяльність: Закон України від 4 липня 2002 р. № 40-IV; В ред. Закону № 1714–ІХ від 07.09.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15#Text>

47. Про інформацію : Закон України від 2 жовт. 1992 р. № 2657–ХІІ В ред. Закону № 1089-ІХ від 16.12.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>

48. Про культуру : Закон України від 14 груд. 2010 р. № 2778-17. В ред. Закону №5461-17 від 12.12.2012. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2778-17_33.

49. Про наукову і науково-технічну діяльність : Закон України від 14 груд. 2010 р. № 2778-17. В ред. Закону № 1369-ІХ від 30.03.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text>

50. Про Національну програму інформатизації : Закон України від 4 лютого 1998 р. № 74/98-ВР. В ред. Закону № 1089-ІХ від 16.12.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/74/98-%D0%B2%D1%80#Text>

51. Про обов’язковий примірник документів : Закон України від 09.04.1999 р. № 595-XIV (Редакція від 12.12.2012 р.) / Верховна Рада України : офіц. вебпортал. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/595-14>

52. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки : Закон України від 9.01.2007 р. Відомості

Верховної Ради України. 2007. № 12. Ст. 102. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/537-16#Text>

53. Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 січня 2018 р. № 67-р; в ред. Постанови № 826 від 09.09.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80#Text>

54. Про схвалення Стратегії розвитку бібліотечної справи на період до 2025 року «Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України» : Розпорядження кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 219-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/219-2016-%D1%80#Text>

55. Прокопенко Л. С. Основні напрями діяльності відділу ІФЛА «Освіта та наукові дослідження». Соціальні комунікації в стратегіях формування суспільства знань : матеріали міжнар. наук. конф. (Харків, 26–27 лют. 2009 р.) : у 2 ч. / М-во культури і туризму України, ХДАК, Акад. мистец. України, Ін-т культурології ; редкол. : В. М. Шейко та ін. Харків, 2009. Ч. 2. С. 144–146.

56. Прокопенко Л. С. Основні напрями діяльності Секції бібліотечних журналів ІФЛА (1978–2005 рр.). Документознавство. Бібліотекознавство. Інформаційна діяльність : проблеми науки, освіти, практики : матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 19–21 трав. 2009 р.) / М-во культури і туризму України, ДАКККиМ, Ін-т держ. упр. та інформ. діяльн. Київ, 2009. С. 73–75.

57. Розробка теоретичних та практичних аспектів науково-дослідної роботи НБУВ у напрямі «Формування і використання науково-інформаційних ресурсів. Інформатизація бібліотек». Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського у перше десятиліття незалежності України (1991–2002) : [Колект. монографія] / Л. А. Дубровіна, О. С. Онищенко, В. М. Горовий [та ін.] ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2019. 448 с.; С. 246 – 264.

58. Слободяник М. С. Наукова бібліотека: еволюція структури і функцій: монографія / М. С. Слободяник ; відп. ред. О. С. Онищенко. К., 1995. 268 с.
59. Слободяник М. С. Українське бібліотекознавство на зламі століть. Українське бібліотекознавство (1991 – 2008) : наук.-допом. бібліогр. покажч. / М-во культури і туризму України, ДЗ «Нац. парламент. б-ка України»; уклад. : М. С. Слободяник, О. А. Політова; наук. ред. та авт. вступ. ст. М. С. Слободяник. Київ, 2010. С. 5–20.
60. Соколов В. До питання періодизації розвитку науково-дослідної роботи бібліотек в Україні // Бібліотеки і суспільство: рух у часі та просторі. Харків, НБ ХНМУ, 26-27 жовтня 2021 р. С. 1 – 12.
61. Соколов В. Ю. Становлення науково-дослідної роботи бібліотек в Україні: зміст, напрями діяльності та основні періоди розвитку. *Бібліотечний меркурій*, 2022. (1(27)), 7 – 45. URL: [https://doi.org/10.18524/2707-3335.2022.1\(27\).256409](https://doi.org/10.18524/2707-3335.2022.1(27).256409)
62. Солоіденко Г. І. Стан і тенденції розвитку стандартизації в бібліотечній справі. Наук. пр. НБУВ. Київ, 2019. Вип. 56. С. 217–238.
63. Солоіденко Г. Роль професійних асоціацій в інноваційному розвитку бібліотечної справи. *Бібл. вісн.* 2004. Вип. 3. С. 15 – 19.
64. Соціологічні дослідження в бібліотеках : інформ.-аналіт. бюл. Вип. 50 / уклад.: Н. Єрмакіна, І. Лісова, Л. Любаренко, Ю. Новальська, Л. Прокопенко, Т. Швачка ; наук. ред. Н. Розко- лупа ; М-во культури України, НБУ ім. Ярослава Мудрого. – Київ, 2019. – 40 с
65. Соціальні медіа для бібліотек: середовище, ресурс, сервіс: матеріали круглого столу, Харків, 31 жовтня 2017 року / редкол.: І. В. Киричок, Т. Б. Павленко, Н. Д. Гаєва; Харківський національний медичний університет. – Харків: ХНМУ, 2017. 100 с
66. Сторінка дослідника - Дослідницька діяльність ОУНБ. URL: <https://profy.nlu.org.ua/articles.php?lng=uk&pg=201>

67. Стратегія розвитку читання на 2021-2025 роки. URL: <https://mkip.gov.ua/files/pdf>
68. Стрішенець Н. Деякі тенденції розвитку сучасного зарубіжного бібліотекознавства. Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. 2013. Вип. 38. С. 64–73.
69. Фахові видання з питань бібліотечної справи // Українська бібліотечна енциклопедія. URL: <https://ube.nlu.org.ua/rozdil/>
70. Швецова-Водка Г. Бібліотекознавство в системі наук ноокомунікологічного циклу: термінологічний аспект. Бібл. вісн. 2019. Вип. 5. С. 3–12.
71. Шемаєва Г. В. Електронні ресурси бібліотек України в системі наукових комунікацій; Харків. Держ. акад. культури. Харків, 2008. 289 с.
72. Шемаєва Г. Новий імпульс розвитку вітчизняного бібліотекознавства. Бібл. вісн. 2014. Вип. 3. С. 50–51. – URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bv_2014_3_13
73. Яковенко О. Г. Сучасні аспекти нормативного забезпечення стандартизації у бібліотечній сфері. Наук. пр. НБУВ. 2019. Вип. 49. С. 263–278.
74. A study of self-organization of scientific communications: from statistical patterns to law / L. Kostenko, T. Symonenko // Eastern-European Journal of Enterprise Technologies – 2020. – № 1/2 (103). – С. 24-29.

Соціологічні дослідження ОУНБ імені Д.І.Чижевського (2023 рік)

Читання як терапія для бібліотекарів під час війни

(Соціологічне дослідження)

Марія Охріменко,

головний бібліотекар науково-методичного відділу

ОУНБ ім. Д.І. Чижевського

Хто з бібліотекарів не знає про вплив читання на зниження тривожності, управління стресом, поновлення енергії та емоційної рівноваги, аналізування і пошук виходу з важких ситуацій? Бібліотерапія значно активізувалась в умовах збройної агресії російської федерації проти України. Тисячі українських бібліотек проводять багато бібліотерапевтичних заходів як для дітей, так і для дорослих: майстер-класи, голосні читання, тренінги, круглі столи, зустрічі, акції, бібліобесіди, пізнавально-розважальні заходи. В умовах теперішньої реальності розради в книжках шукають навіть і ті, хто їх пише. А що ж читають самі бібліотекарі в умовах війни? Чи мають можливість для читання? Яка книжка для них стала рятівною? На ці та інші запитання відповіли бібліотекарі публічних бібліотек області, взявши участь в обласному соціологічному дослідженні «Читання як терапія для бібліотекарів під час війни». У дослідженні взяли участь бібліотекарі 41 територіальної громади області – 81,6% від загальної кількості громад. З різних причин не брали участі у дослідженні бібліотеки 8 територіальних громад: Заваллівської селищної; Злинської, Мар'янівської, Надлацької, Перегонівської, Підвисоцької, Піщанобридської, Тишківської сільських територіальних громад. До опитування долучився 491 респондент-бібліотекар (67,4% від загальної кількості бібліотечних працівників області) з 335 бібліотек (62,7% від загальної кількості бібліотек).

Бібліотека як центр підтримки внутрішньо переміщених осіб

(Соціологічне дослідження)

Марія Охріменко,

головний бібліотекар науково-методичного відділу

ОУНБ ім. Д.І. Чижевського

В умовах війни, коли наші військові на передовій захищають і звільняють від окупантів українські території, в тилу ділянками іншого фронту стають заклади, які до цього займалися суто мирними справами. Не дивлячись на труднощі, бібліотеки воєнного часу тримають не тільки інформаційні та освітні фронти, а й стають потужними центрами підтримки найбільш постраждалих від війни верств населення. Більшість бібліотек перетворилися на консультаційні центри для внутрішньо переміщених осіб (надалі – ВПО). Бібліотекарі допомагають ВПО якнайшвидше влитися в соціум, прикладають максимум зусиль для розв'язання життєвих проблем переселенців, полегшення їх душевного стану. За даними патронатної служби апарату Кіровоградської обласної військової адміністрації (на 20.04.2023) з початку введення воєнного стану в Україні 24 лютого 2022 року 174 тисячі осіб з різних областей перебувало транзитом на Кіровоградщині. У середньому, число ВПО, які проживають в області, – 90 тисяч осіб (<https://kr-admin.gov.ua/start.php?q=News1/Ua/2021/20042302.html>). Як пояснила радниця патронатної служби апарату ОВА Галина Пастух, ця цифра не є сталою, адже відбувається внутрішня міграція: деякі люди виїжджають з області, інші прибувають. Згідно з даними департаменту соціального захисту населення понад 88 тисяч осіб офіційно зареєструвались як ВПО. Найбільша кількість внутрішньо переміщених осіб концентрується у містах області: у Кропивницькому – майже 25 тисяч, понад 10 тисяч – в Олександрії та понад 7 тисяч – у Світловодську.

Вивчення книжкових уподобань користувачів публічних бібліотек
Кіровоградської області у період воєнного часу
(Соціологічне дослідження)

Марія Охріменко,

головний бібліотекар науково-методичного відділу

ОУНБ ім. Д.І. Чижевського

Війна відчутно позначилась майже на всіх аспектах життя українського суспільства, зокрема, на діяльності бібліотек як важливих чинників духовного буття нації. Під час воєнного стану не всі можуть повернутися до щоденних звичок, однією з яких для багатьох є й читання. Але є і ті, для кого книги стають розрадою, допомогою у складні часи. Читання завжди було чудовим способом сховатись від реальності та поринути у вигадані світи. Воно не лише відволікає від безперервного перегляду новин, емоційно розвантажує та створює ілюзію мирного життя, в яке хочеться повернутися. Читання книжок декому допомагає зберегти здатність відчувати і співчувати, декому лікує душу, декому дає надію, силу і опору, аби стійко пережити цей час. З початком війни бібліотеки роблять все можливе, щоб підтримати кожного. В умовах теперішньої реальності розради в книжках шукає багато людей. А якщо так, то що читають, що думають про книги в умовах війни ваші користувачі? Чи мають можливості для читання? Чи знайшли книжку, що стала для них рятівною? Щоб відповісти на всі ці запитання, комунальний заклад «ОУНБ ім. Д. І. Чижевського» запровадив соціологічне дослідження на тему «Вивчення книжкових уподобань публічних бібліотек Кіровоградської області у період воєнного часу». Мета дослідження – вивчення книжкових уподобань користувачів публічних бібліотек області у період воєнного часу. Завдання – дослідити, як часто респонденти мають можливість відвідувати бібліотеку; виявити, з якою метою вони читають книжки; визначити найпопулярніші жанри літератури, яким надають перевагу користувачі; виявити авторів – лідерів читацьких інтересів.

Соціологічні дослідження ОУНБ імені Д.І.Чижевського (2022 рік)

Комунальний заклад «Обласна універсальна наукова бібліотека

імені Д.І. Чижевського»

Науково-методичний відділ

Технологічне оснащення бібліотек для впровадження сучасних

електронних сервісів для користувачів

Соціологічне дослідження

З 24 лютого 2022 року у зв'язку із масштабним вторгненням РФ в Україну Верховною Радою запроваджено воєнний стан, який продовжено відповідно до Закону України від 16 листопада 2022 року № 2738-IX «Про затвердження Указу Президента України «Про продовження строку дії воєнного стану в Україні» від 7 листопада 2022 року № 757/2022 ще на 90 діб – до 19 лютого 2023 року». Бібліотеки зазнають значних втрат внаслідок агресії РФ: нищиться енергетична інфраструктура країни, відбуваються аварійні відключення електроенергії, відсутнє світло у бібліотеках та інтернет. Це негативно впливає на якість обслуговування користувачів та надання сучасних інформаційних послуг. 24 березня 2022 року набрав чинності Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» від 15.03.2022 року № 2136-IX. Роль бібліотек як інформаційних центрів зросла сьогодні, коли мільйони людей змушені були покинути свої домівки у зв'язку з бойовими діями. Бібліотеки забезпечують безкоштовне надання різноманітних послуг: вільне користування фондом бібліотеки; послуг зв'язку (інтернет, вай-фай); копіювання та сканування необхідних документів. Бібліотечні послуги населенню територіальних громад області протягом року надавали 537 бібліотек, з них: 3 обласні та 534 загальнодоступні бібліотеки, що знаходяться у комунальній власності сільських, міських, селищних рад, в т.ч. 437 бібліотек у сільській місцевості.

Роль бібліотеки в соціокультурному середовищі місцевої громади
(Соціологічне дослідження)

Марія Охріменко,

головний бібліотекар науково-методичного відділу ОУНБ ім. Д.І.

Чижевського

Соціокультурна діяльність бібліотек увібрала в себе багаторічні духовні бібліотечні традиції: це організація раціонального і змістового дозвілля користувачів, задоволення і розвиток їхніх культурних потреб, створення умов для самореалізації і самоосвіти кожного, розкриття здібностей та творчого потенціалу. Виклики сучасного інформаційного суспільства вимагають від бібліотек забезпечення обміну знаннями, виконання функцій центру соціальних комунікацій та культурно-освітнього простору. До соціокультурних функцій бібліотеки належать: інформаційна, виставкова, науково-дослідна, просвітницька та консультаційна, які спрямовані на формування ціннісних орієнтацій користувачів, розвиток читацької культури, створення привабливого іміджу бібліотеки. Соціокультурна діяльність посідає значне місце в роботі бібліотек. Тому соціологічне дослідження проводилося з метою визначення ролі та можливості бібліотек в соціокультурному середовищі місцевої громади, а також відповідності бібліотечної діяльності новим викликам сучасного суспільства. Вивчивши думку користувачів шляхом анкетування, бібліотеки зможуть якісніше спланувати роботу та корегувати діяльність закладів. Мета дослідження – визначення ролі та можливості бібліотек в соціокультурному середовищі місцевої громади. Об'єкт дослідження – користувачі бібліотек. Бази дослідження – публічні бібліотеки області.

Ядро фонду публічних бібліотек територіальних громад

Кіровоградської області

(Соціологічне дослідження)

Марія Охріменко,

головний бібліотекар науково-методичного відділу

ОУНБ ім. Д.І. Чижевського

Сьогодні бібліотечні фонди України є не лише надбанням народу, чинником його суспільного прогресу, але й однією зі складових загальнодоступного, національного інформаційного ресурсу держави. Ядро бібліотечного фонду призначене для зберігання і громадського використання з метою задоволення наукових, культурних і освітніх потреб фізичних та юридичних осіб і є тією активною частиною, яка з найбільшою повнотою дозволяє вирішувати соціальні завдання, сприяє формуванню світогляду особистості. Від того, наскільки якісно і повно сформоване ядро фонду бібліотек громад, залежить ефективність роботи книгозбірень. Тематика дослідження обумовлена необхідністю виявлення сучасного стану фонду бібліотек територіальних громад Кіровоградщини. Мета дослідження – вивчення стану наявного бібліотечного фонду для удосконалення комплектування та формування ядра фонду бібліотеки у майбутньому. Об'єктом та базами дослідження були визначені публічні бібліотеки 6 територіальних громад області, а саме: міських Гайворонської та Олександрійської та селищних – Новгородківської, Олександрівської, Маловисківської, Петрівської. Завдання дослідження – узагальнення аналітичних матеріалів, підготовлених базовими бібліотеками, стосовно обсягу, якісного та галузевого складу загального фонду, який задовольняє потреби користувачів, у відсотках; співвідношення документів за мовною ознакою та періодизацією видань; джерел, з яких отримується інформація для поповнення фонду; пріоритетів щодо формування ядра бібліотечного фонду та методів його вивчення. Під час дослідження було застосовано метод анкетування та статистичної інформації.

Соціологічні дослідження ОУНБ імені Д.І.Чижевського (2021 рік)

Комунальний заклад «Обласна універсальна наукова бібліотека

ім.Д.І.Чижевського»

Науково-методичний відділ

Стан методичної служби в бібліотеках області: проблеми і перспективи

Соціологічне дослідження

Обґрунтування проведення дослідження В умовах децентралізації, реформування бібліотечної галузі, реалізації Стратегії розвитку бібліотечної справи на період до 2025 року «Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України», схваленої Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 березня 2019 року № 219-р, зростає роль і значення методичних служб бібліотек різних рівнів. Сенс методичної роботи на сучасному етапі полягає у чіткому, своєчасному розповсюдженні актуальної інформації про бібліотечну справу та діяльність бібліотек. Завдання, які ставлять перед собою методисти – допомогти бібліотекам бути потрібними громаді, «працювати на випередження», завоювати авторитет її жителів. Методичні служби мають навчитися керувати інноваційним змінами, які сьогодні відбуваються дуже швидко в усіх сферах суспільного життя, що спонукає бібліотеки до своєчасного реагування. Актуальними формами роботи методичної служби є методичний моніторинг та консультативно-методична допомога публічним бібліотекам області. Здійснюючи одну з головних функцій методичного впливу – аналітичну, яка ведеться для оцінки результативності роботи, фахівці бібліотек не тільки отримують позитивний досвід, а і визначають нагальні проблеми та шукають шляхи їх вирішення. Одним із важливих напрямків роботи методичної служби є діагностика стану бібліотечної справи та визначення рівня адаптації бібліотек в умовах територіальних громад.

Комунальний заклад «Обласна універсальна наукова бібліотека
ім.Д.І.Чижевського»

Науково-методичний відділ

Вивчення обізнаності населення Кіровоградської області щодо
особистості Василя Олександровича Сухомлинського та його спадщини

Соціологічне дослідження

Обґрунтування проведення дослідження Наш земляк Василь Олександрович Сухомлинський – видатний український педагог, його творчість – унікальне явище в українській і світовій педагогіці. Сухомлинський був не лише вченим-практиком, що реалізовував власні освітні нововведення, але і науковцем-теоретиком, що розробляв засади теоретичної педагогіки. Його науковий і педагогічний спадок складається з 48 книг, 500 статей, 1500 казок і оповідань для дітей. Праці педагога видано 59 мовами загальним накладом 15 млн примірників. Педагогічні роботи Василя Сухомлинського різнопланові, багатоаспектні, його ідеї і сьогодні сприймаються не як догми, а як поради, поштовх до дій. Творчі досягнення видатного педагога увійшли до скарбниці світової педагогіки, його надбання використовуються в системах освіти різних країн. Без творів Сухомлинського складно уявити сучасну гуманну педагогіку, ідеї якої закладені у Концепцію Нової української школи. 28 вересня 2021 року відзначається 103-тя річниця від дня народження видатного педагога. З метою вивчення обізнаності населення Кіровоградської області щодо особистості та спадщини В. О. Сухомлинського фахівцями науково-методичного відділу ОУНБ ім. Д. І. Чижевського було проведено соціологічне дослідження за даною темою. Мета дослідження: вивчення стану обізнаності населення Кіровоградської області щодо особистості В. Сухомлинського. Завдання дослідження: узагальнення одержаних матеріалів і розробка на їх основі висновків та рекомендацій. Бази дослідження: бібліотеки територіальних громад області.

Комунальний заклад «Обласна універсальна наукова бібліотека
ім.Д.І.Чижевського»

Науково-методичний відділ

Соціологічне дослідження

Обслуговування користувачів у бібліотеці – що б хотілося змінити?

Обґрунтування проведення дослідження Обслуговування користувачів – один із найголовніших напрямків роботи бібліотеки, що допомагає задовольнити освітні, інформаційні та культурні потреби людини. Бібліотеки обслуговують різноманітні цільові групи: цифрове покоління, класичних користувачів, молодь. До кожної з цих категорій користувачів бібліотекарі повинні застосовувати диференційований підхід та новітні форми обслуговування. Постійне зростання читацьких потреб, розвиток інформаційних технологій вимагають впровадження у практику роботи бібліотеки нових форм обслуговування. Головна мета усіх новацій, які впроваджуються у бібліотеках, – це ефективне, якісне та комфортне обслуговування користувачів. Обслуговування користувачів за допомогою інформаційних технологій суттєво відрізняється від традиційного: користувачу стають доступні світові інформаційні ресурси, створюються індивідуальні умови використання інформації, характерною особливістю яких є висока інформаційна культура. Сьогодні бібліотека без використання телекомунікаційних засобів отримання інформації виглядає закладом, який не може повністю задовольнити інформаційні запити своїх користувачів. Робота бібліотек в сучасних умовах – це постійний пошук невикористаних резервів. Важливо було б знати і думку користувачів: що б їм хотілося змінити в роботі бібліотек з обслуговування?

Комунальний заклад «Обласна універсальна наукова бібліотека
ім.Д.І.Чижевського»
Науково-методичний відділ
Соціологічне дослідження
«Обізнаність населення Кіровоградської області з гендерної культури»
Виконали: Марія Охріменко,
головний бібліотекар науково-методичного відділу;
Ганна Русіна,
головний бібліотекар відділу обслуговування користувачів

Вперше термін «гендер» було введено в соціальні науки в 70-ті роки ХХ століття. Гендер – це соціальна стать людини на відміну від біологічної статі. Поняття «гендер» означає комплексне поєднання соціально-культурних відносин, стосунків і процесів, які відображають відмінності в поведінці, ментальних і емоційних характеристиках між чоловіком і жінкою. Зважаючи на важливість та актуальність цієї проблеми, країни ЄС впроваджували програму з метою ліквідувати гендерну нерівність у межах ЄС до кінця 2010 року. Гендерна культура є однією з ключових категорій гендерних і культурних досліджень. Це система уявлень, цінностей, знань, норм, інтересів та потреб, які формують соціокультурні аспекти статі, встановлюють відповідні статуси жінок і чоловіків, визначають їх ролі, взаємовідносини й моделі поведінки у різних сферах життя. Україна як правова демократична держава взяла на себе зобов'язання законодавчо гарантувати та забезпечити на практиці рівні права та можливості для громадян в усіх сферах життєдіяльності, незалежно від їх статі. У статті 24 Основного Закону українського законодавства – Конституції України йдеться про забезпечення рівних прав та можливостей громадян: «Рівність прав жінки і чоловіка забезпечується наданням жінкам рівних з чоловіками можливостей у громадсько-політичній і культурній діяльності, у здобутті освіти і професійній підготовці, у праці та винагороді за неї...».